

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्द भूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३२ अंक ३ आषाढ पूर्णिमा

गतवर्ष प्रकाशित आनन्द भूमि को आवरण पृष्ठ एक भलक

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

आनन्दभूमि

२०६१ आषाढ पुन्हि - जेष्ठ पूर्णिमा वर्ष ३२ अंक ३
बुद्धत्व सम्बत् २५४८ ने.सं. ११२४

The Ananda Bhoomi (Year 32, Vol.3)
A Buddhist Monthly : Jul/Aug 2004

प्रमुख सल्लाहकार

भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर (अध्यक्ष, आ.कु.विहार)

निर्देशक

भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर (प्रमुख, विश्वशान्ति विहार)

सम्पादक

कोण्डव्य

सह-सम्पादकहरू

भिक्षु निगोध (विश्व शान्ति विहार, ४४८२९८४)

राजु महर्जन (ग.छैँ, ५५३७८८१)

फल्समान शाक्य, (ओकुब्रहल, ५५३१४४८)

विशेष सहयोग

त्रिभुवनधर तुलाधर, भुंखेल

सल्लाहकारहरू

भिक्षु धर्ममूर्ति (सचिव, आ.कु.वि.गुठी)

तीर्थ नारायण मानन्धर (अध्यक्ष आ.कु. दायक सभा)

कम्प्युटर सज्जा

सायमि के. रवि

मदन लाल श्रेष्ठ

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहार गुठी

प्रमुख व्यवस्थापन तथा सह-प्रकाशक

सुखी होतु नेपाल

वितरण व्यवस्थापन

सधरल डंगोल, राकेश महर्जन, राजेन्द्र महर्जन,

आर्थिक व्यवस्थापन

सुरेश महर्जन, सुरज महर्जन, विनोद महर्जन, उत्तमधर महर्जन

सहयोगीहरू

श्रामणोर पदम, अ.करुणावती, नरेश वजाचार्य (बुटवल),
हरिगोपाल महर्जन, गंगाराम महर्जन, पेमा श्रेष्ठ, सरिता अवाले,
उर्मिला महर्जन, सुनकेशरी श्रेष्ठ (बनेपा), विकास महर्जन, अजय
शाक्य, जोतिक नापित ।

बुद्ध वचनामृत

यो सहस्सं सहस्सेन - संगामे मानुसे जिते ।

एकञ्च जेय्य अत्तानं - स वे संगामजुत्तमो ॥

संगाममा गई हजारौं सैनिकहरूलाई
जित्नेलाईभन्दा आफ्नो मन जित्ने व्यक्तिलाई संग्राम
जीत भनिन्छ ।

पियतो जायति सोक्को-पियतो जायति भय ।

पियतो विष्णुमुत्तस्स - नत्थि सोक्को कुतो भय ?

प्रियको कारण शोक हुन्छ, प्रियको कारण
भय हुन्छ, प्रियबाट मुक्त व्यक्तिलाई शोक हुँदैन भने
भय हुन्छ नै कहाँबाट ?

सम्पर्क कार्यालय

सुखी होतु नेपाल

बुद्ध विहार भूकूटीमण्डप, पो.ब.नं. ९९३, काठमाण्डौ

फोन / फ्याक्स ४२२६७०२ / ४४८२२५० E-mail : sukhi@ntc.net.np

मुद्रण: सुभाष प्रिन्टिग प्रेस

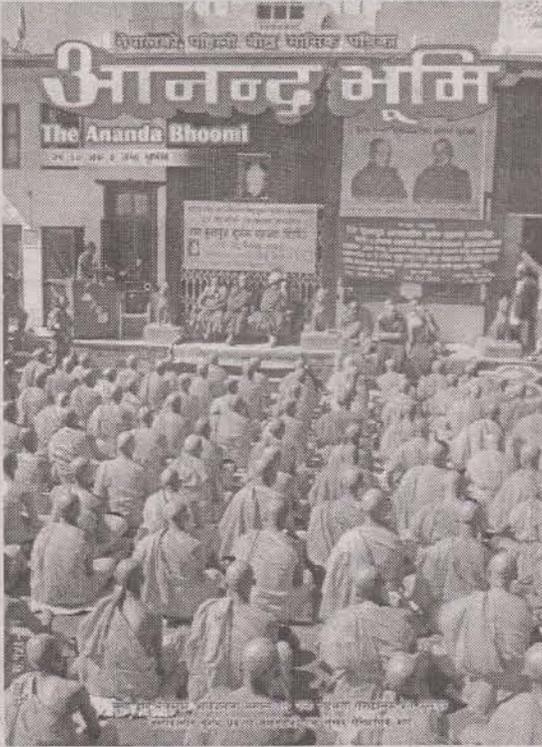
नक बही, ललितपुर

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. १५/-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गरौं ।

गताङ्कमा प्रकाशित आनन्द भूमि

विषय सूची

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	सम्पादकीय		३
२.	अरहतवगो	भिक्षु प्राणपुत्र	४
३.	ध्यान भावना र ..	श्रीधर राणा	६
४.	धर्मप्रीतिका.. समिक्षा	कोण्डन्य	१०
५.	बुद्धधर्म ..जीवन	भिक्षु सुजनकीर्ति	१७
६.	धर्म र राजनीति	चित्ररत्न शाक्य	२०
७.	धर्म	दिपेन्द्र श्रेष्ठ	२४
८.	धार्मिक संसार	प्रियंका	२४
९.	To Live in Hope	Master Hsing	२७
१०.	Regret	Machama Jyapu	२८
११.	मदुम्ह ज्ञानज्योति	सुखी होतु नेपाल	२९
१२.	ज्ञानज्योतिया सीम्ह खँखं	कवि दुर्गालाल	२९
१३.	बौद्ध गतिविधि	सुखी होतु डेस्क	३२

Do not believe just
anything But think and
verify for yourself.

Ajay Emporium

NAGHAL TOLE
KATHMANDU, NEPAL

*The language of compassion
is the language of the heart.*

Dampa Enterprises

**Tibetan Raw Wool,
Pashmina & Silk Yarn
Wholeseller**

Tel : 4270828 (Off.) 4272945 (Res.)
Fax : 4278926, 4484129 (Show room)
Mobil : 981020922
Swayambhu (Ring Road)
Kathmandu - 15, Nepal

सतपाढकीर

शान्तिको लागि आपसी सदभावको पनि खाँचो छ

शान्तिको खाँचो कहाँ, कसलाई पो छैन र ? तर आज शान्ति बफरा शान्तिभै भएको यत्रतत्र अनुभूत भइरहेको छ । कुनै पनि राज्य सत्तामा विविध क्रान्ति, भ्रैभ्रगडा, हिंसा, आतंक हुनु आज स्वाभाविक प्रकृया जस्तै भइसक्यो । तर, राज्यको स्थिति तहसनहस पार्ने तवरका क्रान्तिलाई भने रचनात्मक एवं सकारात्मक पक्ष मान्न सकिन्न । आज कहीं राजनैतिक, सामाजिक, भाषिक, जातीय, आर्थिक, धार्मिक जस्ता सवालहरूमा स्वतन्त्रता र विकासको लागि क्रान्तिहरू शान्ति तवरमा भन्दा कैयौं गुणावढी हिंसात्मक तवरमा क्रान्तिहरू छेडिएका छन् । वस्तुतः यस्ता सवालहरूको क्रान्तिले हरेक देशमा प्रभाव पार्नुलाई अस्वभाविक मान्न सकिन्न । परिणामतः शान्ति क्षेत्र भनी विश्वस्तरमै मान्यता प्राप्त गर्न उन्मुख भैसकेको हाम्रो देश नेपाल पनि विगत केही वर्ष अधिदेखि अशाान्तिको भुमरीरूपी चपेटामा फस्दै धरापमा धकेलिदै गइरहेको छ भन्ने कुरा वर्तमान अस्तव्यस्त, अराजक, अन्यायलता र अस्थिर तापूर्ण शासन व्यवस्थाको स्थितिले उदाङ्ग पारिदिएको छ । विगत आठ वर्ष अगाडिदेखि नेपालमा क्रान्तिकै नाममा प्रहरी-सेना र माओवादीबीच युद्ध छेडिएपछि हजारौं जनताको ज्यान गुमिसकेको यथार्थता कहि लुकेको छैन । विगतमा वार्ताको सिर्जना पछि पुनः वार्ता भंग भई युद्धमै धकेलिदै आज पुनः युद्ध विराम गरी शान्ति वार्ताको माहौल सिर्जना गरिनु पर्ने कुरामा हर क्षेत्रबाट सार्वजनिक अभिमतहरू सुनिनमा आएको छ ।

वस्तुतः शासक, शासित अथ विद्रोहीहरू स्वयंलाई पनि आतंकवादको नियन्त्रणार्थ केवल हतियार, सेनाको बल र संचार माध्यमको नियन्त्रण र एकपक्षीय आ-आफ्नो प्रचारले मात्र सम्भव नहुने कुरा संकटकालदेखि आजसम्मको परिस्थितिले स्पष्ट भइसकेको हुनुपर्छ । हिंसाले कस्तो परिणाम निकाल्छ भन्ने स्वयंसिद्ध तथ्यभै भइसकेको छ । धम्मपदमा बुद्धभाषित उपदेशमय गाथालाई स्मरण गर्दा वैरभावले वैरभाव कहिल्यै शान्त हुँदैन, अवैरभावले मात्र वैरभावलाई शान्त पार्न सकिने हुन्छ र त्यसै अनुरूपको रचनात्मक व्यवहारले समन गरी वशमा पार्न सक्नेहुन्छ भन्ने जीवनोपयोगी सन्देशलाई आजका प्रत्येक नेतृत्व वर्गले मनमा धारण गरी व्यवहारमा उतार्नेतर्फ उन्मुख हुनुपर्नेमा ठीक विपरीत व्यवहार एकपछि अर्को आकासिदै जानाले गल्तीलाई बारम्बार दोहर्न्याउने क्रम जारी छ, जुन कसैको लागि पनि सुखकर हुनै सक्दैन । यथार्थतः प्रजातन्त्र अनुरूप जनताका आधारभूत मागहरू पूरा गर्ने कदमहरूलाई मूर्तरूपले व्यवहारमा उतारेर मात्र आतंकवादलाई हराउन सकिने सम्भावना भेटिने हुनसक्छ । जनताको लागि गरिनुपर्ने कार्यहरू नेतृत्ववर्गबाट इमान्दारीकासाथ व्यवहारमा उतार्न थालिएमा जनशक्तिले आतंकवाद कृयाकलापमा सरिक हुनेहरूलाई वार्ताबाट समाधान निकाल्न बाध्य पार्न सकिने सम्भावनाहरू देखिनेहुन्छ । त्यसैले कुनै पनि क्षेत्र आपसी द्वन्दबाट विमुख अवश्य पनि भएको हुँदैन भने राष्ट्रमा शासक र शासित पक्ष, अथ विद्रोही पक्षकाबीच द्वन्द चलिरहन्छन् । तर देश, काल र परिस्थितिलाई नै तहस-नहस गर्ने, विकासमा मन्दगति श्रृजना गर्ने, मात्र हिंसालाई व्याप्त गर्ने, जनजीवनलाई नै त्राहीमाममा पारी अस्तव्यस्तमा धकेलिने क्रियाकलापपूर्ण विधि-व्यवहार जुन कसैको पक्षमा पनि हितकर हुँदैन । यस कुरामा विशेषतः जिम्मेवार बहन गरिरहेकाहरू सतर्क र सजक हुनुपर्छ ।

वास्तवमा जसले राष्ट्र, धर्म, समाज, संघ-संगठनलाई निरन्तरता दिने भन्ने अभिसोच लिएका हुन्छन्, उनीहरूलाई वैरी साँध्ने, बदला लिने जस्ता मतिभ्रष्ट स्वभाव, कलुषित विचारधारा, संकुचित भावना तथा स्वार्थगत मनोभाव एवं दृष्टिलाई त्यागेर स्वस्थ मानसिकताको विकास गर्नुपर्छ । विग्रह र विवाद, विखण्डन र विभेदीकरण होइन सहमति र मेलमिलापपूर्ण वातावरण अनि एकीकरणमा शान्ति वार्ता, सहमति र सौहार्द्रता र हृदय परिवर्तनको आवश्यकता छ । उत्पीडन, आपसी वैमनस्यता, आपसी वैरभावपूर्ण गहिरो खाडल, हिंसा, आतंक, सत्ताको होडवाजी र भय-सन्त्रास फौलावट प्रवृत्ति हावी भइरहन्जेल हामी अशाान्तमै कोचिएर गुन्द्रक खाँदिएभै बस्न बाध्य हुनेछौं । तसर्थ आज युद्धविराम नहुनाले जसरी हिंसा व्याप्त भएको छ, त्यसरी नै शान्तिको स्वाश फेर्न सकिइको छैन । माओवादी समस्याको निकासको लागि वार्तारूपी ढोका खुलाउन जताततैबाट हरसम्भव प्रयास जारी राख्नु पर्दछ । । यसतर्फ सम्बद्ध सबै पक्षबाट रचनात्मक एवं सकारात्मक भई समाधानको उपाय खोजी गर्नुतर्फ लाग्नु सबैको लागि हितकर एवं सुखकर विषय हुनेछ । आपसी खिचातानी र सत्ता लोलुपतामै गिद्धे नजर लगाई पुनः अशाान्तमै धकेलिने परिस्थिति जो, जसबाट सिर्जना हुन्छ त्यस कदम धोकेवाज सावित भई राष्ट्र जनताका लागि अहितकर नै सावित हुनेछ । उनीहरू स्वयंपछि धकेलिदै धरापमा फसिदै जाने हुन्छ ।

देश र जनताको ख्याल गरी सम्बद्धपक्षले संवेदनशील भई व्यावहारिकतामा प्रदर्शन गर्नु जरूरी छ । यस उसले आजको आवश्यकता भनेको वैरभावलाई त्यागी शान्तिको लागि आवश्यक कदमलाई निम्त्याउनु हो । जसको लागि जसरी हुन्छ, जहाँ हुन्छ, जसबाट हुन्छ त्यो पहल गरीनु पर्छ । यो पनि नभूलौं कि जनमानस अस्थिरता होइन, स्थिरता चाहन्छ, विरोधाभाषपूर्ण अवस्था होइन व्यवस्थित तवरमा बोचन चाहन्छन् । त्यसैले सम्बन्धित निकायमा पदासीन व्यक्तिहरूमा आफ्नो गौरवको बाँट्टै टक्का भन्नेभै आ-आफ्नै डम्फ बजाउँदै नाच्ने-गाउने प्रवृत्ति अन्त होस्, सम्बन्धित सबैले सत्तामा जान अगाडिको कसैमा पुगपछिको अवस्थालाई सही रूपमा मूल्यांकन गर्दै अगाडि बढ्ने सदबुद्धि प्रलाओस् पनि ।

७. अरहत्त्वगो (अरहन्त वर्ग)

० भदन्त सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र

जीवक आम्रवन १०/७/१ जीवक वैद्य
गतद्विनो विसोकस्स, विप्पमुत्तस्स सब्बधी ।

सब्बगन्थप्पहीणस्स, परिला हो न विज्जति ।

यात्रा गरिसकेको शोकरहित, विप्रयुक्त सबैतिर ।

सर्वग्रन्थ प्रहीणलाई, हुँदैन शोक सन्ताप ॥

वेलुवन ११/७/२ महाकाश्यप

उद्यञ्जन्ति सतीमन्तो, न निकेते रमन्ति ते ।

हंसाव पल्ललं हित्वा, ओकमोकं जहन्ति ते ॥

उद्योग गर्हन् स्मृतवान, घरमा रमाउँदैन उनीहरू ।

हंसले तलाउ त्यागेभै, गृहत्याग गर्दछन् उनीहरू ॥

जेतवन १२/७/३ वेलट्ठिसीस

येसं सन्नचयो नत्थि, ये परिञ्जात भोजना ।

सुञ्जतो अनिमित्तो च, विमोक्खो यस्स गोचरो ।

आकासेव सकुन्तानं, गति तेसं दुरन्नया ॥ जसको

संग्रह छैन, जो परिज्ञात भोजनमा ।

शून्य अनिमित्त र, विमोक्ष जसको गोचर ।

जस्तै आकाशमा चराहरूको, गति उसको गाह्रो देख ॥

वेलुवन १३/७/४ अनुरद्ध थेर

यस्सासवा परिक्खीणा, आहारे च अनिस्सितो ।

सुञ्जतो अनिमित्तो च, विमोक्खो यस्स गोचरो ।

आकासेव सकुन्तानं, पदं तस्स दुरन्नयं ॥

जसको आस्रव परिकीण, आहारमा अनिश्रित ।

शून्य अनिमित्त र, विमोक्ष जसको गोचर ।

जस्तै आकाशमा चराहरूको, पाइला उसको गाह्रो देख ॥

पूर्वारांम १४/७/५ महाकच्चायन

यस्सिन्द्रियानि समथं गतानि, अस्सो यथा सारथिना सुद्धन्ता ।

पहीणमानस्स अनासवस्स, देवापि तस्स पिह्यन्ति तादिनो ॥

जसको इन्द्रिय शमन भएको, जसरी सवारद्वारा दान्त घोडा ।

निरअभिमानी अनाश्रवलाई, देवता पनि उसको गर्दछ, स्पृहा ॥

जेतवन १५/७/६ सारिपुत्र स्थविर

पठवीसमो नो विरुञ्जति, इन्द्रखीलूपमो तादि सुब्बतो ।

रहदो व अपेतकदमो, संसारा न भवन्ति तादिनो ॥

पृथ्वीसमान जो डाँदैन, इन्द्रखीलसमान भएका सुव्रत ।

पोखरीजस्तै परिशुद्ध, हुँदैन उसको भवसंसार ॥

जेतवन १६/७/७ तिस्र थेर

सन्तं तस्स मनं होति, सन्ता वाचा च कम्म च ।

सम्मदञ्जा विमुत्तस्स, उपसन्तस्स तादिनो ॥

शान्त उसको मन हुन्छ, शान्त वचन र कर्म ।

सम्यक् ज्ञानी विमुक्तको, व्यक्ति भएको उपशान्त ॥

जेतवन ७/७/८ सारिपुत्र थेर

अस्सद्धो अकतञ्जू च, सन्धिच्छेदो च यो नरो ।

हतावकासो वन्तासो, स वे उत्तमपोरिसो ॥

अश्रद्धामा अकृतज्ञ, सन्धि उच्छेदी जो नर ।

जन्मरहित आशारहित, ऊ नै उत्तम पुरुष ॥

जेतवन १८/७/९ रेवत थेर

गामे वा यदि वा अरञ्जे, निन्ने वा यदि वा थले ।

यत्थ अरहन्तो विहरन्ति, तं भूमिं रामणोय्यकं ॥

गाउँमा होस् वा जंगलमा, पानीमा होस् वा जमिनमा ।

जहाँ अरहन्त विचरण गर्छन्, त्यो भूमि हुन्छ रमणीय ॥

जेतवन १९/७/१० एक भिक्षु

रमणीयानि अरञ्जानि, यत्थ न रमती जनो ।

वीतरागा रमिस्सन्ति, न ते कामगवेसिनो ॥

रमणीय अरण्यहरू, जहाँ रमण गर्दैनन् मानिसहरू ।

वीतरागी रमण गर्छन्, होइनन् ती काम गवेषक ॥

अरहन्त वर्ग समाप्त

ध्यान भावना र परिवर्तित चित्तावस्थाहरू

□ आचार्य श्रीधर राणा

आर्नोल्ड लुडविकले व्यक्तिको परिवर्तित चित्त अवस्थाहरूको बारेमा अध्ययन/अनुसन्धान पश्चात् निम्न १०-दश कुराहरू सामान्य विशेषताको रूपमा उल्लेख गरेका छन्। उनका अनुसार सामान्य विशेषता भनेका यी हुन् :-
१) सोचाइमा परिवर्तन, २) समयको परिवर्तित अनुभूति, ३) नियन्त्रणको अभाव, ४) भावनात्मक अभिव्यक्तिमा परिवर्तन हुनु, ५) शरीर-आकृतिमा परिवर्तन, ६) ग्रहण गराई (संज्ञा Perception) मा परिवर्तन, ७) अर्थ या तात्पर्यमा परिवर्तन, ८) अकथनीयता (Ineffable) को महसूस हुनु, ९) नयाँ जीवन (Rejuvenation) को अनुभव, १०) जगत् प्रति खुला हुनु।

यदि हामीले माथिका दशओटा विशेषताहरूलाई केलायौं भने महसूस हुनेछ कि सबै प्रकारका परिवर्तित चित्तावस्थाहरूमा यी हुन्छन् तापनि तिनीहरूमा थुप्रै विविधताहरू हुन सक्छन्। जस्तै “सोचाइमा परिवर्तन हुनु” भन्नाले कस्तो खालको या शैलीको नयाँ सोचाई आउने हो भन्ने कुरा उल्लेख गर्दैन। यसको तात्पर्य त जेलाई ‘सामान्य सोचाई’ भनिएको हो त्यसमा परिवर्तन भएको भन्ने मात्र हो। परन्तु वास्तविक परिवर्तन त एक प्रकारकोबाट अर्को प्रकारकोमा धेरै अन्तर हुन्छ। अतः त्यसको तात्पर्य हुन्छ यद्यपि सबै आध्यात्मिक प्रणालीहरूले एक वा अर्को प्रकारको परिवर्तित चित्तावस्था नै उत्पाद गर्छन् र सबै परिवर्तित चित्तावस्थाहरू (त्यसैले सबै आध्यात्मिक प्राणालीहरूले ‘सोचाइमा परिवर्तन’ ल्याउँछन् तापनि साँच्चिकै कुन सोचाइमा कुन परिवर्तन आउँछ भन्ने कुरा त परम्परै पिच्छे फरक पर्दै जान्छ। चौथो बुँदा ‘भावनात्मक अभिव्यक्तिमा परिवर्तन’ भन्ने कुरालाई लिऊं। सबै परिवर्तित चित्तावस्था (अतः सबै आध्यात्मिक प्राणालीहरू) ले भावनात्मक अभिव्यक्तिमा एक न एक प्रकारको परिवर्तन त ल्याउँछ नै, तापनि महायान बुद्धधर्ममात्रै स्वार्थबाट बोधिचित्तोत्पाद सम्मका भावनात्मक अभिव्यक्तिमा हुने परिवर्तन अवश्य पनि अर्हतहरूमा

स्वार्थबाट उपेक्षासम्मका भावनात्मक परिवर्तन भिन्दै नै हुन्छ र दुबै नै परमहंसहरूका “ब्रह्मानन्दमा डुब्नु” एवं “तटस्थ” अवस्थाहरूभन्दा बेग्लै हुन्छन्। मार्ग फरक भएमा फल समान हुँदैनन् यद्यपि तिनीहरूमा धेरै समानता किन नहोस् भन्ने कुरालाई देख्नको लागि यो एउटा धारणात्मक परिष्कृत सामाग्री हो।

छैठौँ बुँदा “ग्रहण गराइमा परिवर्तन” लाई हेरौं। यसको तात्पर्य हो आफूले वस्तुहरूलाई देख्ने, जगत्लाई देख्ने, आफ्नो जीवनलाई देख्ने तरिकामा परिवर्तन, आफूप्रति र जगतप्रति आफू कसरी अभिमूख भइन्छ भन्ने तरिकामा परिवर्तन। जस्तै- मानौं बोधिचित्तोत्पाद भावना गर्दै अरु प्राणीहरूलाई हित गर्नको लागि नै यो अभ्यास गरिरहन चाहेको हो र आफ्नो सुख या शान्तिको लागि होइन भन्ने महसूस गर्नुहुन्छ भन्ने त्यो तपाइको ग्रहण गराई (संज्ञा) मा परिवर्तन आएको भयो।

जगत्लाई मिथ्या र आफ्नो साक्षीलाई मात्र वास्तविक ब्रह्म सत्य भन्ने रूपमा ग्रहण गर्नु वेदान्तको अभ्यासबाट आएको ग्रहण गराइएको (Perception) परि वर्तन हो। यो ग्रहण गराईको परिवर्तनलाई अवश्य पनि पञ्चस्कन्ध र बाहिरी जगत्लाई पनि अनित्य....भनेर मान्न सकिँदैन किनकि अनित्य-दुःख-अनात्माको देखाई श्रावक मार्गको अनुसरणबाट उत्पन्न भएको हो। यद्यपि दुबै विधिहरूले ग्रहण गराइमा परिवर्तन ल्याउँछन् र दुबै नै परिवर्तित चित्तावस्थाहरू हुन् तापनि तिनी भिन्नै खालका ग्रहण गराईका परिवर्तन (perceptual changes) हरू हुन्। आर्थर डिक्म्यानले आफ्नो किताबमा (Altered States of Consciousness) भन्छन् - “जब धेरै प्रकारका परिवर्तित चित्तावस्थाहरूलाई रहस्यात्मक, अकथनीय (ineffability) इत्यादि सामान्य विशेषताको आधारमा अनुभूतिको” भनेर एक मुष्ट (lump) गरिन्छ तब गल्ती र अन्योलको स्थिति आउँछ। अचिन्त्य, अनभिलाष्य, नैरुपम्य (बुद्धधर्ममा) र निर्विकल्प या अनिर्वचनीय (वेदान्त र अन्य हिन्दू परम्परामा

भन्नाले कुनै न कुनै रूपमा यसलाई नै जनाई राखेको हुन्छ।

प्रत्येक मानवले अनुभव गर्ने चार भिन्नै प्रकारका परिवर्तित चित्तावस्थाहरू हुन्छन् ती हुन्—

१) स्वप्नावस्था (dream state)

(२) गाढ निद्रावस्था (deep sleep state)

(३) प्रवेश तन्द्रा (hypnologic state), अर्थात् निदाउनु अधि जागा हुनु र भुसुक्क निदाउनुको बीचको अवस्था जसलाई नेपालीमा तन्द्रा भन्न सकिन्छ।

(४) निगमन तन्द्रा (hypnopompic state), अर्थात् जागनुभन्दा अगाडि निदाइरहेको र जागनुको बीचको तन्द्राको अवस्था।

यी सबै परिवर्तित चित्तावस्थाहरूमा सबै मानिस सधैं पुगिराखे पनि यहाँनै यी चित्तावस्थाहरूको विषयमा केही वैज्ञानिक तथ्यहरूलाई प्रकाश पार्नु लाभदायक हुनसक्ला। यी अवस्थाहरूलाई धेरै दृष्टिकोणबाट अध्ययन गरिएको छ र यस सम्बन्धमा धेरै वैज्ञानिक तथ्यहरू संकलन गरिएको छ। 'इ.इ.जी.' (electroencephalogram) भन्ने एउटा यन्त्र हुन्छ, जसले मस्तिष्कबाट निस्केका शक्ति तरङ्गहरूको अध्ययन गर्नसक्छ। यो पाइएको छ कि जागावस्था हुँदाखेरि मस्तिष्कले बेग्लै प्रकारका तरङ्गहरू उत्सर्जन गर्दो रहेछ, त्यस्तै सपना देखेको बेला, भुसुक्क निदाएको बेला आदिमा पनि बेग्लै प्रकारका तरङ्गहरू निकाल्दो रहेछ। जब हामी जागा हुन्छौ तब यसले वीटा (β-Waves) तरङ्गहरू निकाल्छ।

जब चित्त आराम या विश्राम गरेको स्थितिमा हुँदैन तब मस्तिष्कबाट वीटा तरङ्ग उत्सर्जित हुन्छ। अत्यधिक वीटा तरङ्गले मस्तिष्कलाई पनि थकाउँछ। त्यसैले जो व्यक्ति निरन्तर उत्तेजित, तनावग्रस्त भइरहने गर्छ, उ चाँडै बूढो देखिन्छ।

जब हामी निदाउन थाल्छौ त्यसबेला उसको इ.इ.जी.मा वीटा तरङ्गको ठाउँमा अल्फा तरङ्ग (d-waves) देखा पर्छन्। जब मन आराम, हल्का र शीतल छ, शारीरिक एवं मानसिक विश्राम छ, भने मस्तिष्कले अल्फा तरङ्ग निकाल्छ र बढी अल्फा तरङ्ग र कम वीटा तरङ्ग निस्कन्छन्। यसबाट मात्र पनि दुईओटा रमाइला कुराहरूको व्याख्या हुनसक्छन्।

पहिलो, एउटा ज्ञानी या उच्च तहको ध्यानी प्रायः आराम नै रहने भएकोले उसले स्वतः नै आध्यात्मिक रूपमा अल्फा तरङ्ग उत्सर्जित गरिरहेको हुनुपर्छ। यो

अत्याधिक शीतल र शान्त तरङ्गले त्यहाँ भौतिक रूपमा नजिकमा हुनेहरूसँग प्रतिक्रिया गर्छ र उनीहरूमा पनि एक प्रकारको शीतलता र शक्तिको आभास दिलाउँछ।

त्यसैले अधिकांश ध्यानी योगीहरू बढी जवान र फूर्तिला किन देखिन्छन् र लामो समयसम्म पनि अन्य ध्यान नगर्नेहरू भन्दा तन्नेरी नै देखिन्छन् भन्ने कुराको व्याख्या हुन्छ। चाहे बौद्ध होउन् चाहे अबौद्ध होउन्, सबै ध्यानीहरूले अल्फा तरङ्गको अति मात्र उत्सर्जन गरेकै हुन्छन्।

त्यस्तै हामी, सांसारिक, विषद् र खिन्नताले ग्रस्त व्यक्तिको नजिकमा बस्दा त्यस्तै खिन्नता... को अनुभूति हुने कारण पनि त्यही हो, किनकि उसले प्रशस्त वीटा तरङ्ग उत्सर्जन गरिरहेको हुन्छ। यसैबाट स्पष्ट हुन्छ कि समर्पित भएर अभ्यासमा लागेका व्यक्तिले व्यावहारिक रूपमा सम्भव भएसम्म अत्याधिक लौकिक व्यक्तिको संगतलाई त्यागिदिनु राम्रो हुन्छ। आध्यात्मिक साधकहरूकै संघ खडा गर्नुपर्छ। यो नै संघको एक महत्व हो। यसबाट यो पनि स्पष्ट हुन्छ कि ठूला सिद्ध या गुरुहरू या उच्च तहका साधकहरूले लामो समयसम्म निवास गरेको गुफा, कुटी या स्थानजस्ता कुराहरू अभ्यासको लागि धेरै नै सहयोगी (conducive) किन हुने रहेछन्।

पीठ, तीर्थस्थल आदिको महत्व पनि यही हो जहाँ एक दुई जना मात्र होइन सयौं जना सिद्ध एवं उच्च तहका योगीहरूले अभ्यास गरेका हुन्छन्। यसबाट यो पनि बुझ्न सकिन्छ कि नयाँ पीठ या तीर्थस्थलहरू पनि सिर्जना गर्न सकिने हुन्छ।

अब सुताईका तहहरूको विषयलाई अधि बढाऔं। जब व्यक्ति प्रवेश तन्द्रामा घुस्छ, तब उसका वीटा तरङ्गहरू घट्छन् र अल्फा तरङ्गहरू बढ्छन्। चित्त र शरीर दुवै भन् भन् हल्का र आराम एवं खुकुलो हुन पुग्छन्। अनि हामी पहिलो तहको सुताईमा प्रवेश गर्छौं, जो भन शान्त हुन्छ, जुन बेला भन अर्को तरी तरङ्गहरू, थीटा तरङ्गहरू (θ-Waves) निस्कन्छन्। होश (स्मृति-सम्प्रजन्य) युक्त भएरै रहेको बेलामा उत्सर्जन हुनसक्ने सबभन्दा उच्च तहको सम्भव तरङ्ग यही हो। त्यसबेलासम्म पनि व्यक्तिलाई सजिलै जगाउन सकिन्छ र उ जागेपछि पनि उसले भ्रान्ति भएको या लट्टिएको (groggy) अनुभव गर्दैन।

त्यसपछि ऊ दोस्रो तहको सुताइमा प्रवेश गर्छ जो सुषुप्ति (भुसुक्क निदाउने) को शुरुआत हो । याने सपना बिनाको सुताई । मनमा भएको यो परिवर्तनलाई मस्तिष्कको विस्तारै र शान्त एवं आराम जनाउने अल्फा तरङ्ग र थीटा तरङ्गको ठाउँमा डेल्टा तरङ्ग (डेल्टा-Waves) को उत्सर्जनले संकेत गर्दछ । त्यसपछि व्यक्तिलाई होश हुँदैन । उसलाई सजिलै जगाउन पनि सकिँदैन । जगाइसकिएपछि पनि तुरुन्तै उसको मन स्पष्ट भएर वीटा तरङ्ग निकाल्ने स्थितिमा गइहाल्दैन ।

सामान्य भाषामा भन्दाखेरि डेल्टा तरङ्ग निकाल्ने भन्नाले सुताइको दोस्रो तहमा पुगेर स्मृति सम्प्रजन्य हराउनु भन्ने बुझ्न सकिन्छ । जब डेल्टा तरङ्गहरू एक हदसम्म बढेर आउँछन् तब हामीले त्यसलाई सुताइको तेस्रो अवस्था याने गाढा निन्द्रा भन्छौ । अन्तमा डेल्टा तरङ्गहरू अत्यन्त उच्च अवस्थामा पुग्छन् र हामी सुताइको चौथो स्थितिमा आइपुग्छौ, जसलाई 'गहिरो डेल्टा सुताई' पनि भन्न सकिन्छ । त्यहाँ कुनै होश याने स्मृति-सम्प्रजन्य हुँदैन । यो सबभन्दा गहिरो सुषुप्ति हो । तेस्रो र चौथो अवस्था ३० देखि ४० मिनेटसम्म रहन सक्छ । अनि डेल्टा तरङ्ग घट्न शुरु भइहाल्छ । अनि आफू चाँडै नै तेस्रो या दोस्रो स्थितिमा आइपुगिन्छ । अनि घट्दै प्रथम स्थितिको सुताई-जहाँ अति आरामदायक थीटा तरङ्गको बाहुल्यता रहन्छ-मा ओर्लिनुको साटो व्यक्ति स्वप्नावस्थामा प्रवेश गर्छ र हामीले भन्ने गरेका सपनाहरू देख्न थाल्छ । यहाँनै हामी अल्फा र वीटा तरङ्गहरूको मिश्रणमा आइपुग्छौ परन्तु त्यहाँ अधिकांश थीटा तरङ्गहरू पनि हुन्छन् । यो

अवस्था १० देखि ३० मिनेटसम्म रहनसक्छ । अनि चित्त फेरि दोस्रो, तेस्रो र चौथो अवस्थातिर पुनः भर्न थाल्छ । फेरी चौथोबाट तेस्रो हुँदै दोस्रोमा आउँछ र स्वप्नावस्थामा पस्छ । यस्तो चक्र रातभरि नै चलिरहन्छ । चौथो अवस्थामा पुग्ने र फेरि स्वप्नावस्थामा आउने पूरा चक्रको लागि सामान्यतया ९० देखि १०० मिनेटसम्म लाग्छ । ८ घण्टाको सुताईमा हामीले ६ घण्टा जति तलमाथि गर्दै एकदेखि चौथो र चौथोदेखि दोस्रोसम्म सार्ने क्रममा विताइन्छ र १ देखि २ घण्टा जति चौथो अवस्थाको गहिरो डेल्टा सुषुप्तिको अवस्थामा विताइन्छ । त्यसैगरी १-१½ घण्टा देखि २ घण्टा जति स्वप्नावस्थामा विताइन्छ । यसरी सामान्य जागावस्था भन्दा बेग्लै हाम्रा चार थरिका परिवर्तित चित्तावस्थाहरू हुन्छन् ।

- १) प्रवेश तन्द्रा, जहाँ अल्फा तरङ्ग बढी हुन्छ ।
- २) पहिलो अवस्था, जहाँ थीटा तरङ्गहरू हुन्छन् र चित्तमा अभ्रै स्मृति-सम्प्रजन्य कायैमै रहन्छ ।
- ३) दोस्रो अवस्थादेखि चौथो अवस्था (र चौथोदेखि दोस्रो अवस्था), जहाँ डेल्टा तरङ्गहरू बढ्दै जाने या घट्दै जाने भइरहेको हुन्छ । सामान्यतया यही अवस्थालाई वेदान्तमा या सामान्य भाषामा पनि सुषुप्ति भनिन्छ ।
- ४) स्वप्नावस्था, सपना देखेको अवस्था ।

सुषुप्तिको अवस्थामा शरीर चलेको हुन्छ र आँखाहरू पनि यदाकदा विस्तारै चल्छन् । मांसपिण्ड (muscle) हरूले कुनै पनि संवेदनाप्रति प्रतिक्रिया गर्न सक्छन् र यो कुरालाई इ.एम.जी. (electro-musculograph) द्वारा मापन गर्न सकिन्छ ।

**Peace of the world is based on
peace in the family**

World Distribution Nepal Pvt. Ltd.

P.O. Box : 11291, Siddhi Bhawan, Kathmandu, Nepal
Tel : 4243706, 4246234, 4255088, 4263600, Fax : 977-1-4243726
E-mail : bishwa@ccnep.com.np

वेदान्तका अनुसार सुषुप्ति भनेको त्यो अवस्था हो जहाँ आत्मा मात्र कुनै आलम्बनविना रहेको हुन्छ । त्यसको अर्थ हो त्यहाँ ज्ञाता (knower) ले जान्ने या समात्ने कुनै आलम्बन या ज्ञेय (विचार या आकृतिहरू) छैनन् । वेदान्तको सिद्धान्तमा यो कुरा धेरै निर्णायक कुरा हो किनकि यही सिद्धान्तलाई नै प्रमाण बनाएर वेदान्तले आत्मा स्वतन्त्र छ र कुनै कुरामा पनि भर पर्दैन भन्ने कुरालाई प्रमाणित गर्न प्रयास गर्छ । सुषुप्तिमा साक्षी एकलै रहन्छ र कुनै आलम्बन या ज्ञेयविना नै त्यही मात्रै त्यहाँ हुने भएकोले वेदान्तका अनुसार त्यही नै साक्षी या आत्मा कुनै कुरामा पनि निर्भर नरहने कुराको प्रमाण हो । बुद्ध धर्मका अनुसार सुषुप्ति अवस्था भनेको एक प्रकारले भवाङ्गकै अवस्था हो या त्यहाँ आलय विज्ञान रहेकै हुन्छ र आलय विज्ञान या भवाङ्ग दुवैका नै आलम्बनहरू हुन्छन् र स्वतन्त्र छैनन् ।

विज्ञानको शोध (research) बाट निःशंक (without doubt) भएर प्रमाणित गरिसकिएको छ कि दोस्रोदेखि चौथो अवस्थासम्मको गहिरो सुताइमा पनि (सुषुप्ति) विकल्पहरूको प्रकृया (thought process) र आकृति (image) चलिरहेकै हुन्छन् । आचार्य असंगले त्रिशिकामा आलयविज्ञानको बारेमा भन्नुभएको छ-

“यथा आलयविज्ञानमेकान्तेन विपाकोऽपरि-
च्छिन्नालम्बनाकारं”

अर्थात् आलयविज्ञान पूरै विपाकचित्त हो र आलम्बन कतिखेर पनि विच्छिन्न नभएको आकारमा हुन्छ । अतः सुषुप्ति- आलय विज्ञान पनि आलम्बनबाट रहित हुँदैन । चोड्खापाले 'आलयविज्ञान क्लिष्ट मनोविज्ञानकारिका'मा भन्नुभएको छ कि आलय विज्ञानका आलम्बनहरू तीन प्रकारका हुन्छन्-

- १) भाजन-अर्थात् रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्ष्टव्य अर्थात् बाहिरी जगत्को आलम्बन । यो आलम्बन जागेको र सपनादेखिको अवस्थामा आलयविज्ञानमा भइरहेको हुन्छ ।
- २) सत्व-चक्षुरिन्द्रिय आदि पाँच इन्द्रियले युक्त सत्व स्वयं नै एक आलम्बन हुन सक्छ र यो पनि जगत् र स्वप्नावस्थाकै आलम्बन हो ।
- ३) वासना - यो चाहिँ सुषुप्तिको बेलामा हुने आलम्बन हो ।

थेरवादी अभिधम्मत्थ संगहोले भन्छ कि भवाङ्गको (र त्यसैले सुषुप्तिको पनि) आलम्बन कर्म, गति र गति निमित्त हुन्छ । आखिर यी पनि वासनाकै प्रकार मात्र हुन् । विज्ञानले पनि भन्छ कि दोस्रोदेखि चौथो अवस्थासम्मको (सुषुप्ति) सुताइमा पनि विचार, कल्पना आदिको रूपमा दिनभरिका कुराहरू, छापहरू (impressions) कायमै हुन्छन् । छाप भन्नु र वासना भन्नु उही कुरा हो । विज्ञान र दुई बौद्ध परम्पराहरूको भनाइमा एक मात्र भिन्नता के पाइन्छ भने बौद्ध सन्दर्भमा 'वासना' भन्नाले पूर्वजन्महरूका वासनाहरू समेत त्यसमा समेटिन्छन् भने विज्ञानमा 'वासना' (impressions) भन्नाले केवल यही जन्ममा भएको कुराको छाप मात्र बुझिन्छ । विज्ञानले पूर्वजन्महरूलाई स्वीकार गर्दैन र इन्कार पनि गर्दैन । यसले अहिलेसम्म पूर्व जन्महरूको अध्ययन गरेको छैन, त्यति मात्र हो ।

विज्ञानको दर्शन (philosophy of Science) भौतिकवादी भएकोले अधिकांश वैज्ञानिकहरूले पूर्वजन्म आदि कुरालाई नकार्न खोज्छन् तापनि पूर्वजन्महरू हुँदैनन् भन्नालाई अहिलेसम्म कुनै पनि वास्तविक वैज्ञानिक प्रमाण छैन । केही वैज्ञानिकहरू जसले केही शोध गरेका छन्- जस्तै डा. ड्यान स्टेभेन्स (भर्जिनिया विश्वविद्यालय) र अग्रेजी मनोचिकित्सक डा. हेलेन् वेम्ब्याकले भन्छन् कि पुनर्जन्मलाई नकार्न कुनै पनि वैज्ञानिक आधार छैन । अतः अहिलेसम्म के देखिन्छ भने, सुषुप्ति सम्बन्धी बौद्ध धारणाहरू नै वेदान्ती धारणाभन्दा वैज्ञानिक उपलब्धिहरूसँग बढी नजिक छन् ।

करीब सन् १९७० ताका गरिएको अर्को शोध अनुसार थाहा पाइएको रमाइलो उपलब्धि पनि छ, जसले बौद्धभावना पद्धति र हिन्दूभावना पद्धतिको फलमा भिन्नता छ भन्ने तथ्यलाई औल्याएजस्तो देखिन्छ । दुई जना जापानी वैज्ञानिकहरू वी.के.आनन्द, जी.एम. छिना र बलदेव सिंहले केही भारतीय कुण्डलिनी योगीहरूको र जेन गुरुहरूको ई.ई.जी.मा अध्ययन गरे । अपेक्षा गरेजस्तै दुवै खाले भावनाहरूले अल्फा तरङ्ग उत्पन्न गरे र बढाउँदै लगे । उच्च तहका जेन गुरुहरूको भने थीटा तरङ्गसम्म उत्पन्न भएको देखियो परन्तु योगीहरूमा भने कुनैको पनि थीटा तरङ्ग उत्पन्न भएको पाइएन ।

सुतेको अवस्थाको अध्ययनमा हामीले थाहा पाएका

छी कि थीटा तरङ्गले परिवर्तित चित्तावस्थाको भन् गहिरो तहलाई प्रतिनिधित्व गर्छ । केही प्रयोगमा उच्च तहका केही राजयोगीहरूले डेल्टा तरङ्गहरू उत्सर्जन गरेको पनि पाइएको छ जसले बेहोश सुषुप्तिको अवस्थालाई जनाउँछ । यहाँसम्म दुबै खालका ध्यान विधिहरू भन्ने उस्तै नै देखिन्छन् किनकि दुवैले नै अल्फा तरङ्गहरू उत्पादन गर्दछन् । परन्तु मनमा बाहिरी प्रभावहरूको (समुत्तेजना) असरको (external stimuli) कुनै अभिलेख भयो कि हेर्नेको लागि प्रयोगहरू गर्दाखेरि परिणाम बिल्कुल उल्टो पाइयो ।

ती परिणामहरूको कुरा गर्नुभन्दा अगाडि हामीले एउटा कुरा बुझिराख्नुपर्छ जुन एकदमै सामान्य कुरा हो र त्यसलाई 'बानी पार्नु' (habituate) भनिन्छ । 'बानी पार्नु' को अर्थ बानी या आदत हुनु भन्ने हो तैपनि यहाँ त्यसको नितान्त प्राविधिक रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

एकआपसमा गफगाफ गरिरहेको बेला कसैले जेनेरेटर चलायो भने त्यो तत्कालै अभिलेख (record) हुन्छ र त्यो तथ्य कसरी थाहा हुन्छ भने तपाईं त्यो जेनेरेटरको आवाजप्रति सचेत याने होशले युक्त बन्नुहुन्छ । तैपनि यदि त्यो जेनेरेटरलाई चालू नै राखिछोड्ने हो भने एक छिन पछि तपाइले त्यो जेनेरेटरका आवाजलाई सुन्न समेत छोड्नुहुन्छ अर्थात् जेनेरेटरका हल्ला मनमा अभिलेख (record) हुन छोड्छ । अर्को शब्दमा तपाइले त्यो जेनेरेटरको आवाज प्रति 'बानी' पारिसक्नुभयो ।

ई.ई.जी.ले तपाइको मन/मस्तिष्कमा आवाज अभिलेख भयो कि भएन भन्ने कुरालाई समात्न सक्छ । यो घटनाबाट थाहा हुन्छ कि हाम्रो मन/मस्तिष्क खुला भइरहँदैन र आफ्ना रुचि र संस्कारहरूका आधारमा छान्ने (filter) गर्ने काम गर्छ । यो अभिसंस्कृत (conditioned) चित्त हो तैपनि यो सबभन्दा सामान्य अवस्थाको चित्त हो ।

जब त्यही परीक्षण बौद्ध जेन गुरुहरूमा गरियो, तब पत्ता लाग्यो कि यदि सानो 'क्लिक्क्लिक्' आवाज (कुनै समुत्तेजनाहरू (Stimuli) उत्पन्न गरियो भने पनि त्यो आवाज उनीहरूको चित्तमा अभिलेख हुँदोरहेछ । यो कसरी जानियो भने ध्यानका अल्फा तरङ्गहरू एक/दुई सेकेण्डको लागि भएपनि रोकिएका हुन्थे र मात्र चित्त

प्रवाहमा आउँथ्यो । यसको मतलब हो त्यो 'क्लिक्क्लिक्' आवाज अभिलेख भयो । परन्तु राजयोगीहरूको परीक्षणमा त्यस्तो आवाज या अन्य समुत्तेजनाहरू कुनै पनि बिल्कुलै अभिलेख भएनन् ।

अतः जेन ध्यानीहरू बाह्य संवेदनाहरूप्रति पूरै सचेत थिए र उच्च तहको अल्फा तरङ्ग एवं थीटा तरङ्ग समेतले युक्त थिए भने राजयोगीहरू अल्फा तरङ्ग (परन्तु थीटा तरङ्ग होइन) ले त युक्त थिए परन्तु बाह्य संवेदनाहरू प्रति बेहोश थिए । रमाइलो त के छ भने जति पटकसम्म त्यो 'क्लिक्क्लिक्' आवाजलाई दोहोर्‍याए पनि जेन गुरुहरूको मनले त्यो अभिलेख गरेको गर्‍यै हुन्थ्यो । त्यसको तात्पर्य हो जेन गुरुहरूका चित्त कहिले पनि 'बानी पार्ने' भएन । अर्थात् सामान्य चित्तभन्दा यो कम अभिसंस्कृत रहेछ किनकि सामान्य चित्त त 'बानी पार्ने' हुन्छ । राजयोगीहरूकोमा त 'ढ्वाड ढ्वाड' (banging) गरे पनि अभिलेख भएन । जेन ध्यानी र तीर्थिक योगीहरू दुबैको नै ध्यान नगरेको अवस्थामा पनि अल्फा तरङ्ग उत्सर्जन अन्य सामान्य व्यक्तिको भन्दा धेरै नै बढी थियो ।

अतः राजयोगी खाले ध्यान र जेनजस्ता स्मृति-सम्प्रजन्य खाले ध्यानहरूका बीचमा भिन्नताहरू देखिन्छन् । त्यसैले ती दुई खाले ध्यानावस्थाहरू भिन्नै खालका परिवर्तित चित्तावस्थाहरू हुन् भन्ने कुरातर्फ सकेत गर्दछ । यद्यपि ती दुबैलाई ध्यानभग्न चित्तस्थिति भनेर बताइएको हुन्छ ।

तर पनि सबै प्रकारका ध्यानावस्थाहरूमा साभा हुने अवश्य पनि धेरै कुराहरू हुन्छन् । यसले नै धेरै मानिसहरूलाई भुक्त्याएर अन्योलमा पार्छ र सबै खाले ध्यानहरू वास्तवमा उही हुन् भनी विश्वास गर्ने र अति सरलीकरण गर्ने (over simplifying) बनाउँछन् । वास्तवमा ई.ई.जी.मा आधारित वैज्ञानिक शोध अध्ययनबाट समेत सबै ध्यानहरू वास्तवमा उही होइन रहेछन् भन्ने देखिन्छ ।

त्रिरत्न शरणं

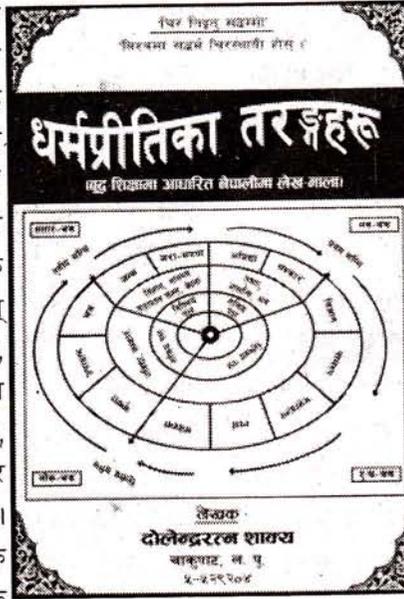
अनुवाद : नारायण प्रसाद रिजाल
संकलन : विजय सर्गः

“धर्मप्रीतिका तरङ्गहरू”ले उब्जाएका तरङ्गित तरङ्गहरू

□ कोण्डन्य

बुद्ध-जन्मभूमि नेपाल अधिराज्यमा बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध दर्शन एवं बौद्ध संस्कृति तथा सभ्यतालाई समेटिएर प्रकाशन जगतमा विस्तारै भएपनि जुन सकारात्मक एवं रचनात्मक परिवर्तन प्रवाह देखिएको छ, निश्चय पनि यो राम्रो लाक्षणिक सुखकर विषय हो। हाल धर्मप्रति सतत् जागरूक, श्रद्धालुहरूबाट लेखेर, अनुवाद गरेर, प्रकाशक बनेर, सौजन्य भएर जुन चर्याहरू हुँदै आएका छन्, यस्को पनि आफ्नै महत्व र विशेषता रहेको तथ्यलाई सबैले स्वीकार्ने पर्छ। त्यसो त हाम्रो क्षेत्र नितान्त धार्मिक सेवावृत्तिले भरिएको छ, त्यसैले लेखक

अनुवादकहरू पारिश्रमिक वा च्यथबतिथ विना नै सद्धर्मका लागि आफ्नो लेखन श्रमलाई धर्मदानमा परिणत गरिरहेको कुरा वस्तुतः ठूलो गौरव एवं प्रतिष्ठाको विषय हो। विगत ६ दशकको नेपालमा बुद्धधर्मको प्रकाशन इतिहासलाई फर्किहेर्दा एकपछि अर्को गर्दै महत्वपूर्ण ग्रन्थ-कृतिहरू प्रकाशित भइरहेका छन्। पालि र संस्कृति भाषाका ग्रन्थहरू अनुदित हुँदै छन्, हिन्दी र अंग्रेजीका पुस्तकहरू अनुवाद भएका छन्। अनुवाद र लेखन क्षेत्रमा भाषाको पावन्दी हुनु

हुँदैन, यो यथार्थता हो। हाल यसै कुरामा ध्यानाकृष्ट हुँदै सम्भवतः धर्मलाई व्यापकता दिनुपर्ने अभिसोचले प्रेरित भई नेपाली भाषामा प्रकाशनहरू बढी देखिएका छन्, यस्को परिणाम रचनात्मक तवरमा प्रभावकारी नै देखिएको छ।

यसरी नै बौद्ध अनुवाद क्षेत्रमा आवद्ध दोलेन्द्र रत्न शाक्यबाट मौलिक शैलीमा धर्म जीवन सम्बन्धमा आफ्नो अनुभूतिलाई जनसमक्ष प्रस्तुत गर्ने जुन कार्य भइरहेको छ, यो प्रशंसनीय नै छ। शिक्षण क्षेत्रमा आवद्ध विपश्यना साधनालाई जीवन जिउने कलाको रूपमा आत्मसात गर्नेतर्फ उन्मुख उहाँ

दोलेन्द्र उपासकबाट शारीरिक रूपमा अस्वस्थताका बावजूद पनि “धर्मप्रीतिका तरङ्गहरू” पुष्पिका प्रकाशन हुनु सद्धर्मप्रेमीहरूका लागि सुखकर विषय हो।

पुस्तक “धर्मप्रीतिका तरङ्गहरू” हातमा पच्यो, भोलिपल्ट मात्रै पढ्दै गएँ। दुइचोटी गरी पढ्दा भण्डै पाँच घण्टा लाग्यो। विभिन्न दशवटा शीर्षकमा विभाजित लेखहरू पढ्दै गएँ, “कर्तव्य, सेवा र धन” भनी शीर्षक दिइएको लेख पढ्दै गर्दा उहाँको अस्वस्थता बारे मनमा चिन्तन

सकल प्राणीमात्रया भिं जुइमा, दुःख मद्दुपिं जुइमा,
भय मद्दुपिं जुइमा व सुखपूर्वक हवनावने फुपिं जुइमा।

ताम्राकार हाउस
Tamrakar House

The Family Store

शुक्रपथ, फोन : ४२५९९०७, ४२५९८०७

फ्याक्स : ४२५९३१७

Shopping Center

पुतलीसडक, फोन : ४२४५३४८

भयो । उहाँको भावनालाई पढ्दैजाँदा पक्कै पनि मृगौला-उपचारको दौरानमै लेखेको होला भन्ने अनुमान गर्दै पढ्दै जतिबेला त्यो लेखको अन्त्यमा चेन्नाइमा हुँदा लेखेकै रहेछ भन्ने प्रमाणित भयो, त्यतिबेला आफ्नो अनुमान मिलेभै हुँदा पढ्ने क्रममा अर्को उर्जा थपिए जस्तै मैले अनुभूत गरेँ ।

लेखककै शब्दमा भन्नुपर्दा दशवटा लेखमा उहाँको आठवटा मौलिक रचना रहेका छन् भने दुइवटा पुनरावृत्ति गरिएका हुन् । पृष्ठ १ देखि १५२ सम्म पढिसकेपछि यो कुराको ज्ञात सबैलाई हुन्छ कि लेखक धर्मप्रति बडो सजग र सतर्क छ नै । जसरी उहाँले "प्रज्ञा प्रदीप" पुस्तकमा कतिपय ठाउँमा साहित्यिक पारालाई अपनाएका थिए त्यो भाव यस पुस्तकमा छचल्किएको पाइँदैन । तरपनि यो पुस्तकमा लेखकले आफूमा तरङ्गित तरङ्गरूलाई प्रस्तुत गरिँदा नितान्त धार्मिक, विपश्ची साधक, निस्वार्थ सेवामूलक वृत्तलाई निरन्तरता दिएको पाइन्छ भने भाषा शैलीको दृष्टिमा शास्त्रिय पारालाई नै अंगालेको मान्न सकिन्छ । उहाँको लेखन शैलीमा धर्मको मर्मलाई बग्याउने वृत्त कहिँ भेटिँदैन, विवादित तर्कजन्य कुरालाई पनि उहाँले सजगता अपनाई मध्यस्थ तवरमा आफूलाई प्रस्तुत गर्न हर सम्भव प्रयास गरेकै देखिन्छ । आफ्ना तरङ्गित भावनालाई स्पष्ट गर्न उहाँले बुद्धोपदेशलाई आधारभूमिको रूपमा प्रयोग गरी विभिन्न टुक्का 'आकाशको फल आँखा तरी मर, पापस्मिं र मते मनो, जैसी करणी, वैसी भरणी, As you reap, so you reap...' मसला जस्तै प्रयोग गर्नु भएको छ । विभिन्न घटना कथाहरू, उदाहरण र उपमाउपमेयहरू, कविताका अंश समेत उहाँले प्रस्तुत गर्नु भएको राम्रो पक्ष मान्न सकिन्छ । हो, उहाँको प्रस्तुत भावनामा प्राज्ञिक ढंगले सम्पादन - लेखन गर्ने प्रविधि (Academic Approach) लाई अझ ध्यान दिनसके बढी राम्रो हुनेथियो भनी कसै कसैले औला ठड्याउलान् पनि । तर हर कुराहरू प्राज्ञिक शैलीबाटै प्रभावित हुनेपछि भन्ने मान्यता पनि आखिर कहाँको प्राज्ञिक सोच हुन्छ, र ?

लेखकले समय सापेक्षित, युग परिस्थिति सुहाउँदो भनौं वा बहुप्रतिक्षित सामूहिक चाहना "शान्ति : चाहना र प्राप्ति" विषयक शीर्षकबाट यस पुस्तकको शुभारम्भ गर्नु आफैमा महत्वपूर्ण सावित भएको छ । यत्र-तत्र सर्वत्र अशान्तिरूपी कालो बादल मडारिरहेको बेला "शान्ति"

विश्वव्यापि आधारभूत आवश्यकताको रूपमा खडा भएको छ । वस्तुतः शान्ति नारा-भाषण र जुलुसमा हैन, त्यस्को प्राप्तार्थ मानव स्वयं शान्त हुनु प्राथमिक आवश्यक विधान हो । त्यसैले लेखकले "शान्तिको चाहना असल हो, हितकर हो र कल्याणकारी हो । यस्को प्राप्तिको लागि सदाशयता लिई धैर्यवान बनी, लगनशील भई निष्ठापूर्वक गरिने कर्म अनिवार्य एवं अपरिहार्य छ ।" भनी शान्ति प्राप्तार्थ असल कर्मलाई जोड दिएका छन् भने "..... आफू पनि सुखपूर्वक बाँचौं साथै अरुलाई पनि सुख-शान्तिपूर्वक बाँच्न दिऔं ।..... शान्ति बाहिर टर्च बाली खोजी हिँड्ने वस्तु होइन ।" भनी व्यङ्ग गर्न पनि लेखक सफल भएको छ । फूलको सुवासनालाई शान्तिसित दाँज्ने लेखकले शान्तिलाई बाध्य खोजको वस्तु नमानी विषमता भावनाले रहित भई समतायुक्त मनको अभ्यासलाई निरन्तरता दिई अन्तस्करणको विकास गरीनुपछि भन्ने भावनालाई प्रस्फुटन गरी अन्ततः उहाँले विपश्यना साधना ध्यानाभ्यासलाई नै जोड दिनु भएको छ ।

"आनापान-स्मृति-भावना" मा उहाँले आफूलाई निरन्तर विपश्यना साधनामा साधनारत व्यक्ति नै हो भन्ने भाव छोड्न सफल भएको छ । यद्यपि पुनरावृत्ति गरी पुनः परिमार्जित गरिएको यस विषयमा आध्यात्मिक-मनोगत दृष्टिकोणमा बडो संवेदनशील एवं गम्भीर विषय नै हो । दीघनिकायमा उल्लेखित महास्मृति प्रस्थान सूत्रको आधार भूमिमा तरङ्गित यस लेखमा लेखक अर्थलाई परिभाषित गर्नेदेखि उपसंहारसम्म प्रणालीबद्ध रूपमै अगाडि बढेको देखिन्छ । लौकिक संसारमा कठिन र गम्भीर विषय मध्ये टपटेनको रूपमा परिभाषित गरिँदा 'चित्त वा मन' कै विषय एक नम्बरमा आउँछ होला । जुनसुकै क्षेत्रमा पनि प्रधान-प्रमुखको रूपमा भूमिका निभाउने चित्त-मनलाई काबूमा राख्नु, नियन्त्रणमा राख्नु सहज विषय होइन । तर यस्मा सफलता प्राप्त गर्नसके त्यस मानिसको जीवनको मोड सुखकर तर्फ मोडिने हुन्छ । वस्तुतः चित्त, चेतसिक, रूप र निर्वाण विषय वा अभिधर्म (अधिप्रज्ञामूलक शिक्षा) लाई समेत नजिकबाट नियाल्न सहज हुने अवस्था यस लेखको विशेषता हो । लेखकले आनापान-स्मृति-भावनाको कार्य क्षेत्रलाई चित्राकणबाट सरलरूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको राम्रो छ ।

'अहिंसा व्रत पालन गरौं' मा हिसालाई अधर्म र पापको संज्ञा दिदै यस्लाई नारकीय यात्राको प्रारम्भ हो भनी

लेखक अगाडि बढेको देखिन्छ। वर्तमान विश्व-जगत हिंसा-प्रभावित, हिंसा व्याप्त, अशान्त, त्रसित, भयभित संसार हो। जताततै हिंसा व्याप्त छ, हिंसा मात्रै देखिन्छ त सुनिन्छ पनि, अनि प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्षतः हिंस्रकवृत्तिकै अनुभूत भूत सवारभै त्राहिमाम छ। त्यसैले लेखक-‘हिंसा अन्धकार हो भने अहिंसा प्रकाश हो। हिंसा हुरी बतास तुफान हो, अहिंसा जाडोको न्यानो घाम हो। हिंसा, जीवनको अवसान हो, अहिंसा जीवनको उत्थान हो।’ भनी अनेकौं तरहमा राम्रो र नराम्रो रूपमा तुलना गर्नुहुन्छ। हिंसामा विनाशको डंका बजाउने, मृत्युको शून्यता र मौनता छाएको हुन्छ भने शान्तिको बिगुल फुक्ने, जीवनको गरिमा र सजीवतालाई निम्त्याउन सक्ने क्षमता अहिंसामा निहित हुन्छ भन्ने कुरालाई लेखकले सुन्दर ढंगमा प्रस्तुत गर्नु भएको छ। घटना प्रस्तुत गर्ने क्रममा ‘सुन्नमा आएको घटना ...’ समेत उल्लेख गरिएको छ, जुन काल्पनिकभै लागेमा आश्चर्य मान्नुपर्ने देखिदैन। कुशल र अकुशलको मूल कुशल वा अकुशल चित्तको चेतना हो भन्ने बुद्धमतलाई सुन्दर ढंगले कथात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको मार्मिक पक्ष मान्न सकिन्छ। जस अनुरूप “हामीले हत्या वा हिंसा गर्नु हुँदैन र ? भनी सोधिएको जवाफमा बुद्ध भन्नुहुन्छ- “हत्या गर्नुहुन्छ, किन हुँदैन ? तर के कसलाई किन हत्या गर्ने त्यो कुरा बुझ्नुपर्छ। सकिन्छ भने तिमी भित्रको दुश्मन द्वेष, क्रोध, लोभ, अहंकार, मद र मात्सर्यको हत्या गर, प्रणीको होइन। यी दुश्मनहरूको हत्याले मात्र सच्चा शान्ति प्राप्त गर्न सकिन्छ। प्राणी हत्याले त परन्तुसम्म तिमीलाई दुःखको भुमरीमा पार्दछ। दुःखबाट त्राण पाउन मनको क्लेशको हत्या हुनुपर्छ।”

हिंसाको माध्यमले परिवर्तन चाहने जो कोहीलाई बुद्धको जवाफ सटीक ब्यङ्ग्यभै हुनसक्छ। हिंसालाई त्याग्न धर्मको आवश्यकता रहेको भाव व्यक्त गर्ने लेखकले ‘मानवताको विकास र सम्बर्द्धनका लागि धर्म’ भन्ने अभिमत जाहेर गरेको देखिन्छ भने अहिंसकै पक्षमा आफूलाई उभ्याउने क्रममा “बुद्धधर्मको मूल उपदेश नै पञ्चशीलको पालन हो।” भन्ने धारणा प्रस्तुत गर्नसमेत लेखकपछि परेका छैनन्। ‘अहिंसा परमो धर्मः’ भन्ने जैनधर्मबाट प्रभावित मतलाई हिन्दूबन्धुहरूबाट पनि खूब उच्चारण गर्ने गर्छन् भने वर्तमान समयमा यसै नारालाई बुद्धधर्मसित गाभिएर व्याख्यान गर्नेहरू पनि देखिन थालेका छन्। यथार्थतः

‘अहिंसा परमो धर्मः’ बुद्धमत भन्दा अन्तर विषय हो, यद्यपि बुद्धले पनि हिंसालाई सर्वथा बढावा नदिई निन्दा नै गरेका छन्, अहिंसालाई व्याख्यान गर्ने बुद्ध-मत व्यावहारिक धरातलमा उभिएको पाइन्छ। मैत्री र हिंसालाई पारो र पानीभै पृथक मान्ने लेखकले मैत्री राखेर हिंसा गर्नुपर्छ भन्नेहरूलाई एकचड्कन नै दिए जस्तो लाग्छ, व्यावहारिक उदाहरण दिएको राम्रो पक्ष हो भने लेखकले हिंसा र अहिंसालाई बारम्बार तुलना गरेको भान भएतापनि प्रस्तुतीकरण र शैलीमा भिन्नता भएकोले पढ्दा सलल नै बग्दछ।

“आयु, वर्ण, सुख र बल” मा जीवनलाई सुखकर रूपमा जीवन्त पार्न आवश्यक कुराको सूचित गरिएको छ। उपरोक्त चारै पक्ष एक आपसमा अन्योन्याश्रित छन् र पनि आयुको यस्मा प्रमुख भूमिका रहने हुन्छ। व्यावहारिक भनौ वा साधारणतः विचार गर्दा हामी सबै सबै यसैको प्राप्तिको लागि मरिमेटेका छौं। वास्तवमा मानव जीवनमा भोजनको आपन्नै महत्व र विशेषता रहेको हुन्छ। आहारले पनि विचार व्यवहार वा आचार सहितामा प्रभाव त पारेकै हुन्छ त्यसैले सात्विक आहारको चर्चा-परिचर्चा पनि हुने गर्छ। आहार ठूलो प्रश्न हो, गम्भीर विषय पनि हो। “एक नाम किं” (प्रमुख प्रश्न वा आधारभूत प्रश्न के ?) भनी सोधिएको प्रश्नमा “सब्बेसत्ता अहारद्वितिका” (आहार-सेवन नै पहिलो प्रश्न) भनी बुद्धले जवाफ दिनु भएको कुरा स्मरणीय छ। जुन आहार विना आयु, वर्ण, सुख र बल सम्भव हुने देखिदैन। लेखकले आहारदानको महत्व दर्शाउने क्रममा धार्मिकभावलाई स्पष्ट पारी त्यागको महिमालाई प्रष्ट्याउनुभएको छ। आशीर्वादलाई कामनाको विषयभन्दा कर्मलाई महत्व दिई भाग्यको निर्धारण स्वयं व्यक्तिले नै गर्छ भन्ने कुरालाई “अत्ताहि अत्तनो नाथो” बुद्ध वचनलाई उल्लेख गरी लेखको अन्त गर्नुभएको छ।

“प्रतीत्य समुत्पाद” मा लेखक गहिरिएर नै डुबुल्कीमारी कलम चलाउनुभएको कुरा पृष्ठ ४६-७५ सम्म आँखा नियाल्दा स्पष्ट हुन्छ। मूल विषयलाई स्पष्ट पार्न चार शीर्षक, १० वटा उपशीर्षक र उपसंहार पश्चात् लेखको अन्त्य गरिएको छ। बुद्धोपदेशलाई धर्म भन्ने र वा दर्शन भन्ने, जीवन जिउने कला भन्ने वा व्यावहारिक जीवन पद्धति भन्ने कुरामा चिन्तन मन्थन गर्नेहरू पनि नभएका होइनन्। बुद्धत्व ज्ञानलाई त्रिविध शिक्षा वा शील, समाधि र प्रज्ञा (दान, शील, भावना), विभज्जवादी शिक्षा,

अष्टांगिक मार्ग, मध्यम मार्ग, अनित्य-दुःख-अनात्मवादी धर्म, दुःख र दुःखबाट मुक्ति, प्रतीत्यसमुत्पाद धर्म आदिको रूपमा परिभाषित गर्ने गरिन्छ। जीवन र जगतका विषयमा कारण र कार्य अथवा कार्य र कारण सम्बन्धी सिद्धान्तलाई प्रतीत्यसमुत्पाद सिद्धान्त भनिन्छ भने यसलाई बुद्धधर्म वा बुद्धोपदेशको धरोहर मानिन्छ। यस सिद्धान्त निश्चय पनि गहन माथि गहन, गम्भीराति गम्भीर विषय हुन्। चित्तवृत्तिको अभ्यास वा ध्यानाभ्यास नहुनेहरूका लागि यो विषय पानीमा तैरिन नजानेको व्यक्ति अथाह समुन्द्रमा खस्दाको क्षणमा अनुभूत गर्ने तरहमा अलमलमा पर्नसक्ने हुन्छ। यस उसले ध्यान-भावनाको व्यायाममा आफैँ आप्लावित हुनेहरूका लागि प्रतीत्यसमुत्पाद सम्बन्धी लेख बढी सारयुक्त र अतभूत हुने देखिन्छ। अध्ययन विलासीलाई यस तरहका लेखले अलमलमा नेपालान् भन्न सकिन्न।

लेखकले प्रतीत्यसमुत्पादको अर्थ प्रष्ट्याई जुन सरल तरिकाले परिचय दिनु भएको छ, त्यो राम्रो नै छ। लेखनमा उदारता देखाउने क्रममा सिद्धान्तको महाभिनष्कमण प्रसंगलाई पृष्ठभूमि र लक्ष्यसम्म प्रष्ट्याउन जाँदा लेखक अलि विस्तृत रूपमै गहिरिनुभएको जुन आभास मिल्दछ त्यति सम्बोधि लाभ प्रसंगमा थोरै मात्र चर्चा गर्नुभएको भान हुनु अस्वाभाविक होइन। प्रतीत्यसमुत्पादलाई अनुलोम र प्रतिलोममा अर्थसहित पालि भाषामै प्रस्तुत गर्नुभई अविद्या पञ्चयादेखि जाति पञ्चया..... सम्म शब्दार्थ र परिभाषा सहित प्रत्येक खुड्किलाको जोडी जोडीको सक्षिप्तमा परिचयात्मक व्याख्यान जुन शैलीमा प्रस्तुत गरिएकोछ, त्यो प्रभावकारीरूपमै भएको छ। वास्तवमै कल्पे र प्रार्थना गरेर मात्र निर्वाण प्राप्त कहाँ हुने हो र !? ज्ञानरूपी प्रज्ञाको आलोक जगाई त्रिविध शिक्षालाई सम्यकरूपमा अभ्यास गर्नसके प्रतीत्यसमुत्पादको दर्शन हुने कुरालाई हामीले बिर्सिनु हुँदैन।

“कर्तव्य, सेवा र धन” मा लेखकले तीनवटै विषय वस्तुलाई अलग-अलगरूपमै प्रस्तुत गर्नुभएको छ। कर्तव्यलाई धर्म र मर्म, अकर्तव्यलाई पाप र श्रापकोरूपमा प्रस्तुत गर्नुहुने लेखकले मानिसको महानता कर्तव्य-परायणताबाटै भल्किने कुरालाई व्यक्त गरेका छन्। दीघनिकायमा बहुप्रचलित गृहस्थ प्रतिपत्तिका रूपमा सुपरिचित “सिगालोवाद सुत्त” लाई कर्तव्याकर्तव्य धर्मको रूपमा एकले अर्काप्रति गरीनुपर्ने कर्तव्यलाई निर्देशिकाको

रूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको छ। आफूलाई भावुकतामा प्रस्तुत गरी लेखकले कर्तव्यलाई नैसर्गिक गुणभन्दा माथिको विषय मान्नुभएको छ भने ममता र कर्तव्यमा पनि भिन्न स्थिति रहेको कुरा भावनात्मकरूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको छ। “कर्तव्यको बोधले सभ्य, सुशील, सुसंस्कृत, मृदु, विनयी, अनुशासित, उत्तरदायी एवं कर्तव्यपरायण, असल नागरिक र समाज सुधारक बनाउँछ।” भन्ने कुरालाई सउदाहरण लेखकले भावना व्यक्त गरेका छन्। यसरी नै विभिन्न सेवाको चर्चा गरी सच्चा सेवालार्ई आन्तरिक गुणको संज्ञा दिइएको छ ‘जस्ले रोगीको सेवा गर्छ उसले मेरो सेवा गरेको हुन्छ’ भन्ने बुद्धोपदेशलाई प्रकाश पारी डाक्टरका प्रकारहरूलाई मार्मिकरूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको छ। सम्भवतः उपचारकै क्रममा भएर पनि यस विषयमा लेखक जीवन्तरूपमा आफूलाई प्रस्तुत गर्न सफल भएको देखिन्छ। त्यसरी नै ‘धन’ लाई औजारको रूपमा प्रस्तुत गरिएको पक्ष विचारणीय छ। आजको दुनियाँ धनमुखी छ, विना धन दौलत जीवनलाई पंगु नै मानिने र सोचिने प्रवृत्ति हावी छ। भौतिक जीवनलाई गतिशीलता दिन धन नै मुख्यभूँ भएको छ। त्यसो त धन नै सबथोक होइन र पनि सबथोकभूँ भ्रम सबैमा छाएकै छ। आधुनिक जीवन शैलीलाई हेर्दा अध्यात्म क्षेत्र पनि धनको दुनियाँबाट टाढिन सकेको छैन। जबकि धर्मगुरुहरू धनलाई बढी महत्व दिनुहुन्न भनी भनिरहेका छन्। बुद्धले त धनलाई काल सर्पको रूपमा तुलना गर्नुभएको छ। त्यसैले Evil Necessary भूँ हो भन्दा अत्युक्ति नहोला। सम्भवतः त्यसैले मुनामदनमा छचल्किएको महाकवि देवकोटाको तरङ्ग “सुनको थैला, हातको मैला के गर्नु धनले ? साग र सिस्नु खाएकै बेस आनन्दी मनले।” भावका तरङ्ग लेखकमा पनि तरङ्गित भएका हुनसक्छन्। पापाचार-दुराचारले प्राप्त धनलाई लेखकले “लूटको धन, फुफूको श्राद्ध” भनी संज्ञा दिदै धनलाई साधनको रूपमा स्वीकार गरी साध्यको रूपमा अस्वीकार गर्नुभएको छ।

“कामना नै गर्नु परे.....” मा लेखकले विभिन्न शब्दालङ्करणको प्रयोग गरी ‘कामना शून्य व्यक्ति मृतपायः हुन्छ’ नै भनेका छन् वस्तुतः आसक्तियुक्त कामनाले कसैलाई पनि सुख दिदैन। त्यसैले हामीले कामनालाई सल्लेख सुत्तमा निर्देशित अनुरूप सल्लेख गरीनु पर्छ अर्थात त्यसलाई घटाउँदै पातलो बनाउँदै लानु सुखकर हुन्छ तर लेखकले

स्वार्थ, परार्थ र स्वार्थ एवं परार्थ मिश्रित कामनाको उल्लेख गरी "आफ्नो पनि अर्काको पनि हित सुखको लागि कामना गर्नु र तदनु रूप कर्म गर्नुपर्छ। यही नै पुण्यको द्योतक हो र कल्याणको प्रशस्त मार्ग हो।" भनी आफ्नो अभिमत प्रस्तुत गरेका छन्। कसैको लागि कामना गर्दा बहुजन हित र बहुजन सुखभन्दा माथिको सर्वजन हितायको मानसिकतालाई जोड दिन खोजेको देखिन्छ भने बुद्धपूजा विधि र परित्राण सुत्तबाट विभिन्न पालि कामना-गाथालाई उदाहरण सहित प्रस्तुत गरिएको पाठकहरूका लागि जानकारीमूलक हुने देखिन्छ।

"मैत्री, मैत्री भावना र मैत्रीका केही दृष्टान्तहरू" मा लेखकले मैत्रीयुक्त शैलीमा मैत्रीको महत्व र विशेषता बारे चर्चा गर्ने जुन जमर्को गर्नुभएको छ, त्यो एकातिर आदर्शवादी देखिन्छ भने विभिन्न दृष्टान्तलाई प्रस्तुत गरि दिनाले यस्मा व्यावहारिक महत्व थपिन गएको छ। आजको दुनियाँमा यौटा अभाव कमी विषयमा मैत्रीको अभाव पनि एक हो। शान्त र सौम्यताको प्रतिमूर्तिलाई हाँसोको पात्रो, खिल्ली उडाउने साधन, मात्र आदर्श पात्रको रूपमा चित्रण गर्ने वृत्तभित्र मैत्रीयुक्तताको आवश्यकता आदर्शवादभित्र सीमित नरहलान् भन्न सकिन्छ। र पनि लेखकले सौम्य र शान्तको लागि मैत्रीभावको आवश्यकतालाई जुन रूपमा जसरी आफ्ना भावनाहरूलाई प्रस्तुत गरेका छन्, मर्मस्पर्शी एवं प्रशंसनीय छ भन्दा अत्युक्ति नहोला। मैत्री भावनाको अर्थ-परिभाषा, भावना विधि, आनिशंस, व्यवधान र निराकरणका उपायहरू, मैत्री प्रक्षेपणका केही दृष्टान्त अन्तर्गत जापानीज सन्तको घटना मार्मिक छ। लेखकले मैत्रीलाई सिद्धान्ततः कुरामा सीमित नराखी व्यावहारिक रूपले नै मैत्री कामना र मैत्री भावनालाई बढी जोडिदिन सौम्य तरहमा आग्रहमूलक ढंगले अनुरोध गरेका छन्।

"मांसाहार - कति ठीक, कति बेठीक ?" मा लेखकले मांसभक्षण विषयमा चर्चा गर्नुभएको छ। बुद्धधर्ममा मंस विषय यौटा विवादित दृष्टिलेभै पूर्ण सोच पनि प्रचलित छ। विवाद गर्नेहरूभै भन्छन् "मानु हुँदैन, मासु भने खानुहुन्छ। कस्तो हो यो !?" यो जताततै सोधिने प्रश्न हो। बुद्धमतअनुसार आहारभन्दा पनि चेतनाको अहं भूमिका हुन्छ, त्यसो त बाँच्नको लागि नै खाना हो न कि खानको लागि बाँच्ने। त्यसैले बाँच्नलाई मासु नै चाहिन्छ भन्ने अवश्य पन होइन, तर बौद्धहरूले मांसाहारी पापी र

फलाहारी धर्मात्मा भन्नु गलत हुनसक्छ। देवदत्तले बुद्धसित विद्रोह गर्दा राखेका विभिन्न शर्तहरूमध्ये भिक्षुहरूले मासु खान हुँदैन भन्ने पनि यौटा थियो। यसबाट भिक्षुहरू मांसभक्षीहरू पनि थिए भन्ने स्पष्ट हुन्छ। यसरी नै महापरि निर्वाण सूत्रको अध्ययनबाट चुन्द कर्मारपुत्रद्वारा अन्तिम भोजनमा प्रणीत खाद्य भोजन तथा सूकर मद्द (तरकारी, शूकर कन्दक वा सुंगुरको मासु!) सेवनपछि बुद्धलाई आउँ लागेको चर्चा समेत गरिएको छ। स्वयं बुद्धले पनि मंसभक्षण गर्थे भन्ने तर्क गर्नेहरू पनि छन्। मानुहुँदैन त कुनैपनि जीवलाई मानुहुँदैन, त्यस्तै मासु खानुहुँदैन त कुनैपनि जीवको हुँदैन भनी मान्यता राख्नेहरू त भन्नु बुद्धद्वारा निर्दिष्ट दश प्रकारका मानिस, हात्ती, घोडा, कुकुर, सर्प, सिंह, बाघ, चितुवा, भालु र तरक्षुको मासु खान निषेधमा सन्तुष्ट हुने देखिँदैन। (बुद्धकालीन महिलाहरू- १, भिक्षु अमृतानन्द) बुद्धद्वारा दश प्रकारको विशेष प्राणीलाई विशेष तवरमा निषेध गरिएको कुरा विवादपूर्ण दृष्टिले हेर्नेहरूका लागि मसलाको विषय हुनसक्छ। त्यसैले यो शोध खोजकै विषय हो, त्रिकोटी मंस परिशुद्ध अर्थात् दृष्ट, श्रुत र परि शकित मंस-भक्षण भिक्षुहरूका लागि वर्जित गरिएको कुरा पनि स्मरणीय नै देखिन्छ।

"मांसाहार..... विषयमा कलम चलाउने लेखक स्वयं पनि स्पष्ट हुन सकेको छैन कि जस्तो भान पाठकले अनुभूत गर्नु आश्चर्यको विषय नहोला। किन भने लेखक ठोकुवाका साथ एउटै पक्षको पक्षधर हुनसकेको देखिँदैन। त्यसैले लेखकको कलम अलि असन्तुलन भएको हो कि भन्ने भान पाठकले महसूस गर्न सकिन्छ। तर शीर्षकले नै बताउँछ- लेखक मांसाहारको पक्षमा मात्र वा विपक्षमा मात्र रहेर बोलिरहेको छैन। मासु खानुको औचित्य र अनौचित्यलाई धर्मको पृष्ठभूमिमा दर्शाई लेखकले ठीक बेठीक के हो आफैले निर्णय गर्नुपर्छ भनेर पाठकलाई नै ठीक बेठीक छुट्ट्याउने जिम्मेवारी सुम्पिदिएका छन्।

धर्मप्रीतिका तरङ्गहरू पुस्तकको अन्तिम लेखको शीर्षकवाटै लेखकमा उब्जिएको तरङ्ग झल्किन्छ। **"कुन चाहीं किन ?"** शीर्षक नै अस्पष्ट र त्यसभित्र यो यो त्यसकारण भन्ने लेखकको आफ्नै तर्कलेयुक्त १ देखि ३० सम्मका शब्द छनौटलाई पढ्दा अलिकति खटकिन सक्छ। लेखकले तीनकुरा वा विषय वस्तुलाई छनौट क्रममा राखी पुनः त्यस्को मूल्य मान्यता, उपयोगिता र विशेषता, अर्थभाव

र अभिप्राय आदि भिन्नभिन्न प्रकृतिबाट बीचको पक्षलाई नै बढी महत्वका साथ तर्क प्रस्तुत गर्ने गरिएको नौलो तरहको लेखन पाठकहरू सबैलाई पाच्य नै होला जस्तो लाग्दैन । लेखकको मनोभावना र आफ्नै पाराले धर्मको पृष्ठभूमिमा तर्कयुक्त तरहमा छनौट विषयलाई सबल पक्ष हो भन्नु तर्कसंगत र धर्मसंगत तवरमा लेखकले आफूलाई उभ्याउने जुन जमर्को गरेका छन् । अधिकांश पाठकवृन्द त्यसबाट अनभिज्ञ त नभनौं के लेख्छा होला ? कसरी तर्क गन्या होला ? भनी अन्तर्द्वन्द्व तरहमा हामी प्रतिप्रश्न गर्न चाहिँ पछि पर्ने देखिदैन । छनौट क्रममा शील-समाधि-प्रज्ञालाई लेखकले तर्क-संगत, धर्म-संगतमा समाधिलाई जोड दिएका छन् भने प्रविधि-ज्ञान-उत्पादनमा ज्ञानलाई बढावा दिएका छन्, जरा-जन्म-मरणमा जन्मलाई बढावा दिएका छन् । विषय वस्तु फरक अनुरूप लेखकको छनौटको तर्क संगत पनि पृथक-पृथक रूपमा भएका छन् । एउटै प्रकृतिमा तर्क संगत तथा धर्म संगत साँगसँगै जान सकेको छैन जस्तो पाठकवृन्दलाई अनुभूत भएमा यस्ताई आश्चर्यको विषय मान्नुपर्ने देखिदैन । एउटा एउटा विषयलाई हेर्दै जाँदा लेखक आफ्नो ठाउँमा ठीक नै जस्तो लाग्छ तर हरेकको आ-आफ्नो महत्व र विशेषता रहेको हुन्छ भने नाम रूप संसारमा पनि नाम (चित्त) स्वतन्त्र रूपमा एकलै पूर्ण हुन सक्दैन र रूप पनि स्वतन्त्र रूपमा परिपूर्ण हुन सक्दैन । दुबैको अन्वोन्य मिलनले दुबैले पूर्णता प्राप्त गर्दछ ।

लेखकले आफूभित्र तरङ्गित भावनालाई नयाँ ढंगको प्रस्तुतीलाई प्रयोगात्मक रूपमा जसरी प्रस्तुत गर्नुभएको छ, यो जिज्ञासुहरूका लागि राम्रो पक्षको थालनी नै हुनसक्छ । नौलो पाराको प्रस्तुतीकरण सबैका लागि उत्तिकै

रूपमा वा रूचिपूर्ण नभएपनि कमसेकम जिज्ञासा बढाउने काममा यस लेखले उर्जाको भूमिका निभाउने कुरामा भने कुनै शंका छैन । तर्कसंगत र धर्मसंगत रूपमा व्यापक विषयमा लेखकले दिलचस्पी दिएको देखा लेखकलाई सबैले अनुभवी लेखककै रूपमा हेर्नेछन्, देख्नेछन्, नौलो प्रयास सहानीय छ, पढ्न र चिन्तन गर्न लाएक नै छ ।

अन्तमा, विशेषतः शिक्षण विधाबाट विपस्सना विधामा प्रवेश गरी सद्धर्म सम्बन्धी कृतिको अनुवाद विधामा देखिएका लेखकको एघारवटा पुस्तकहरू प्रकाशित भइसकेका छन् भने मौलिक लेखनको रूपमा 'आनापानस्मृति-भावना', 'सद्धर्म : के, किन र कसरी ?', 'प्रज्ञा-प्रदीप' पछि यो 'धर्मप्रीतिका तरङ्गहरू' पुस्तक प्रकाशन हुनु धर्मप्रीतिको विषय हो । जसरी मैले पनि "सुखकर जीवनको संजीवनी : 'प्रज्ञा-प्रदीप'" भनी मन्तव्य लेख्ने अवसर पाएको त्यो पुस्तक तुरुन्तै दुतीय प्रकाशन भए, त्यसरी नै यो पुस्तक पाठक वृन्दका लागि रूचिकर नै हुनेछ भन्ने अनुभूत मलाई भइरहेको छ । अस्वस्थताका बावजूद पनि लेखन क्षेत्रमा आफूलाई समर्पित गर्दै रहनुभएका दोलेन्द्र उपासक यसरी नै निरन्तर रूपमा छाडेरहन सक्नु, पूर्ण रूपमा स्वस्थता प्राप्त होस्, सुखी-दीर्घायु होस् । यो घडीमा उहाँलाई तदारुकता साथ उर्जा दिइरहने उहाँको सहहृदयी परिवार, प्रकाशक एवं सद्धर्म प्रेमीहरूमा पनि साधुवाद व्यक्त गर्दै पुनः दोलेन्द्र उपासकबाट यस्तो संग्रहनीय पठनीय कृति एकपछि अर्को गर्दै मालाभैँ उनिदै जान सक्नु भन्ने मैत्रीयुक्त कामना छ, यही मेरो समिक्षात्मक शुभेच्छा एवं कुशल-कामना !

- बुद्ध विहार, भृकुटी मण्डप

Ajay Overseas (Pvt.) Ltd

Head Office : Ward No. 16, Vanasthali, Branch Office ; Ward No. 24, Wotu Tole

बुद्ध धर्मानुसार नयाँ जीवनको सुरुवात

□ भिक्षु सुजनकीर्ति (सुजनो भिक्षु)

सिद्धार्थ गौतम बुद्ध आजभन्दा २६०० वर्ष अगाडि जम्बुद्विपकी उत्तरीभाग आजको नेपालस्थित लुम्बिनीमा जन्मनुभएको थियो । राजकुमार सिद्धार्थ विभिन्न शिल्पविधामा निपूण थिए । ऐश-आराममा जीवन बिताउनुभएका थिए । तर यो सांसारिक जीवनबाट विरक्त भई २९ वर्षको उमेरमा राजदरवार त्यागेर श्रमणत्व (=महाभिनिक्रमण) धारण गर्नुभयो । ६ वर्षको अथक प्रयासपश्चात् उहाँले सम्बोधि ज्ञानप्राप्त गरी सम्यक् सम्बुद्ध हुनुभयो । उहाँ सम्यक् सम्बुद्ध हुनुभएको ७ हप्तापछि सारनाथमा सर्वप्रथम पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूलाई धर्मदेशना गर्नुभयो । त्यसपछि सम्यक् सम्बोधि प्राप्त दिनदेखि ४५ वर्षसम्म विभिन्न गाउँ, नगर, सहर, जनपद आदि ठाउँमा धर्मदेशना गर्नुभयो । दुःख मुक्तिको बाटोलाई देव र मनुष्यलाई देखाउनुभयो ।

भगवान् बुद्धले दिनुभएको उपदेशहरूमा प्रमुख उपदेशहरू चार आर्यसत्य, पटिच्चसमुत्पाद र त्रिलक्षण (=अनित्य, दुःख र अनात्म) हो । अरु धर्महरू सबै यसैमा सम्बन्धित वा भित्र रहेको हुन्छ । जे होस् बुद्धले ८४,००० धर्मग्रन्थलाई संसारसामू दिइराखे तापनि बुद्धधर्मको एउटै मात्र उद्देश्य छ, त्यो हो दुःख अन्त्य गरेर निर्वाण प्राप्त गरी परमत्थ सुख पाउनु ।

भगवान् बुद्धले जीवनभर दुःखको बारेमा उपदेशहरू दिनुभए तापनि उहाँ दुःखवादी हुनुहुन्न । उहाँले

दुःख कसरी उत्पन्न हुन्छ, (=दुःख समुदय र दुःख अन्त्यको बाटो पनि देखाउनुभएको छ (=दुःख निरोध गामिनी पतिपदा) । बुद्धले विभिन्न प्रकारको दुःखमा व्याख्या गर्नुभएको र ११ प्रकारका दुःख छन् भनी भन्नुभएको छ । तर छोटकरीमा भन्ने हो भने यो दुःख भनेको संक्षेपमा पञ्च उपादान खन्ध (=रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञाना) हो । त्यसैले दुःखको मूल श्रोत नै पञ्चस्कन्ध हो । पञ्चस्कन्ध नै बुद्धधर्मानुसार जीवन हो ।

अब प्रश्न उठ्ला कि सम्पूर्ण दुःख नै यो जीवनको उत्पत्तिसँगै आउँदछ भने मानिसको जीवन कसरी सुरु भयो त ? मानिस कहाँबाट आयो ? मानिसको जीवन कहिलेदेखि प्रारम्भ हुन्छ ?

भगवान् बुद्धका महत्वपूर्ण उपदेशहरूमा प्रतीत्यसमुत्पाद पनि एक हो । प्रतीत्यसमुत्पादमा एउटा वाक्य भनिएको छ :...विज्जाणपच्चया नामरूप... अर्थात् विज्जाणको कारणले नामरूपको उत्पत्ति हुन्छ । विज्जाण भनेको विज्ञान वा चेतना अथवा बुझे मन, पच्चया भनेको सम्बन्धित वा आधार र नामरूप भनेको जीवन हो (नाम = मन, रूप = शरीर) अथवा मानिसको जीवन विज्ञानको कारण प्रारम्भ हुनेछ । त्यसैगरी पवित्र बौद्ध ग्रन्थ त्रिपिटकको सूत्रपिटक मज्झिमनिकायमा रहेको महातण्हासंख्यासूत्रमा भगवान् बुद्धले मानिसको जीवन तीन अंगको पूर्णले हुन्छ भनी भन्नुभएको छ ।

जसले शील (धर्म) बुझेको छ, तर प्रयोगमा ल्याउँदैन,

ऊ त्यो मान्छे सरह हुन्छ

जसले बत्ति बाल्छ र आँखा चिम्लिन्छ ।

Shrestha Oil Distributors

595, Battisputali Sadak, Ktm-9, Nepal
P.O. Box : 9008, Tilganga, Kathmandu,
Tel : 4483981, 4490067, Fax : 977-1-4474193
E-mail : aksth@wlink.com.np

ती हुन् -

- (१) शारीरिक सम्पर्क हुनु (Parental Sexual relation)
- (२) गर्भवती हुन लायक समय (Mother's readiness to be pregnant)
- (३) नयाँ गन्धर्बको उत्पत्ति (New life entering the mother's womb) *

- म. मू. १३/४५२/४८७ (थाई)

यी तीन अंगको पूर्णता नै नयाँ जीवन हो। "नयाँ जीवन" पालि शब्द गन्धर्वको पर्यायवाची शब्द वा त्यसको सरल अर्थ हो। यसबाट मानिसको मात्र जीवन नभई सम्पूर्ण सत्त्वलोकलाई जनाउँदछ। सत्त्वहरू वा प्राणीहरू चाहीं मानिस होस् वा जनावर सबैको एकै प्रकारको भवचक्र रहेको हुन्छ, त्यो हो जन्मनु र मर्नु! जतिबेला प्राणीले नयाँ जन्म लिन्छ, निश्चय नै त्यो मर्नु पर्दछ। जन्मनु र मर्नुपर्ने यो स्वभाविक धर्म हो। जतिबेलासम्म राग, द्वेष र मोह पूर्णरूपमा नष्ट हुँदैन त्यसबेलासम्म उस्ले पुनः जन्म लिनै पर्दछ।

यहाँ अर्को प्रश्न उठ्छ कि आमाको गर्भाशयमा कसरी नयाँ जीवनको उत्पत्ति भयो त? यो प्रश्नको उत्तर सूत्रपिटकमा रहेको महानिदान सूत्रबाट प्रष्ट हुन्छ।

बुद्ध :- "आनन्द! जुन (मैले) विज्ञानको कारण नाम रूप हुन्छ भनेको हो त्यो विज्ञानको कारणले हुने नाम रूपलाई यसरी सम्झनु पर्छ। यदि विज्ञान आमाको कोखमा नआएको भए यो नाम रूप सचित हुन सक्ला?"

आनन्द :- उत्पत्ति हुन सक्दैन भगवान्!

बुद्ध :- अथवा यदि विज्ञान आमाको गर्भमा प्रवेश गरेर परिवर्तन भयो (निस्क्यो) के नाम रूपमा उत्पत्ति हुनसक्ला?

आनन्द :- हुन सक्दैन भगवान्।

बुद्ध :- यदि विज्ञान कुमार कुमारी भईसक्दा खेरी विज्ञान नष्ट वा छिन्न भिन्न भएमा के नाम रूपको बुद्धि वा विपुलता पाउन सक्ला?

आनन्द :- पाउन सक्दैन भगवान्।

बुद्ध :- आनन्द! त्यसैले विज्ञान नै नाम रूपको कारण वा मूलहेतु हो।

- दी. महा. २२३ (नेपाली)

त्यसकारण विज्ञान नामरूपको मूल हेतु, यथार्थ रूप, नामरूपको स्वभाव हो। यो वार्तालापबाट सत्त्वहरूको जन्मको मूल हेतु नै विज्ञान हो। अथवा आमाको कोखमा जन्म लिएको विज्ञानको फल नै हामी मानिस भएर आउँछौं। आमाको गर्भमा प्रवेश गर्ने विज्ञानलाई प्रतिसन्धि विज्ञान भनिन्छ अथवा जन्मरूपी विज्ञान (Birth Consciousness)।

प्रतिसन्धि विज्ञानको प्राकृतिक स्वभाव ४ प्रकारका छन्।

१. विना रूपको (Formless)
२. सर्वत्र जाने (Far going)
३. प्रतिक्षण उदय व्यय हुने। (Appearing and disappearing moment to Moment)
४. शरीरमा बस्ने (Having body as the resting place)

- खु. ध. २५/१३/२०

आमाको गर्भाशय (कोख) नै विज्ञान (चित्त सन्तति जीव) को क्षणिक आरामको ठाउँ हो। जहाँ सत्त्वहरू जन्माउने फूल (=वीर्य) लाई उब्जाउ गरिन्छ। (Fertilized egg or Zygote) जस्मा बुबा पट्टिको विर्य (=Sperm) र आमाको भ्रूण (OVUM) को एक मिश्रण हो।

Zygote अथवा युग्म शुक्रकिटलाई बौद्ध वाङ्मयमा कलल भनिन्छ। त्यो कलल सात दिन पश्चात् विस्तारै विकास हुँदै पूर्णरूपमा विकसित हुने स्वरूप नै मानिस हो। यो विकासको क्रमलाई बुद्धले इन्द्रक यक्षलाई कसरी मानिसको जन्म गर्भाशय भित्र हुन्छ भन्ने प्रश्नको उत्तर इन्द्रक सूत्रमा प्रष्ट पार्नु भएको छ। यस सूत्रमा कसरी शूक्रकिटको विकास हुन्छ भन्ने बारेमा यसरी वर्णन गरेको पाईन्छ।

"पठमं कललं होति, कलला होति अब्बुदं अब्बुदा जायते पेसि, पेसि निब्वत्तती घनो। घना पसाखा जायन्ति, केसा लोमा नखापि च ॥"

"सर्वप्रथम कलल हुन्छ, कललाबाट अब्बुदमा विकास हुन्छ। अब्बुदबाट पेशी पेशीबाट घन हुन्छ। घनबाट अंग प्रत्यंगको विकास पछि रौं नङ्ग आदिको उत्पत्ति हुन्छ।"

- सं. स. १५/८०३/३०३ (थाई)

- सं.स. इन्दक सूत्र- २३३ (नेपाली)

त्यसकारण मानिस उत्पत्तिको सुरुवात आमाको गर्भमा शुक्रकिट OVUM मा मिसिसकेपछि बन्ने Zygote अथवा कललबाट सुरु हुन्छ । त्यो कलल विकास भएर सातदिन पछि अब्बुद, अब्बुद पछि पेशीमा विकास हुन्छ । पेशीमा विकास भएको सातदिन पछि घनमा विकास र घनबाट पञ्चशाखामा विकास हुन्छ । पञ्चशाखामा विकास भइसकेपछि विस्तारै नङ्ग, रौं आदिको विकास भएर आउँदछ । यसरी ९-१० महिनासम्म गर्भमा रहँदा कसरी जीवित रहन सक्छ, त भन्ने प्रश्न उठ्न सक्छ, यस प्रश्नको उत्तर पनि बुढले उक्त (इन्दक सूत्र) मा प्रष्ट पार्नुभएको छ ।

“आमाले खाने पिउने खानेकुराहरू नै गर्भमा रहेको सत्व (=बच्चा) को आहार हुनेछ ।” त्यसकारण गर्भवती आमाले परिभोग गरेको आहार नै त्यो बच्चालाई पोषण वा परिभोग गर्दछ ।

यहाँ मानिसको सुरुवात कललाबाट सुरु हुन्छ मात्र भनेमा सायद अलि अबुभूदो हुनसक्छ । त्यो कलला कस्तो छ ? भन्ने प्रश्नहरू उठ्न सक्छ । यो कललाको बारेमा कस्तो छ भन्ने बारेमा अभिधम्मत्थविभाविनीटिकामा प्रष्ट्याइएको पाइन्छ । उक्त ग्रन्थमा कललालाई त्यसको आकार प्रकारलाई तीन भागमा विभाजन गरिएको छ ।

१. कायदस्सक (शरीरको भाग)
२. वत्थुदस्सक (मस्तिष्कको आकारको भाग)
३. भाव दस्सक (लिङ्ग छुट्टयाईको भाग)

यी तीन लक्षणहरू कललामा रहेको हुन्छ, यी प्रकारका आकार वा भागको कमी भएमा कलला हुन सक्दैन र सत्वको विकास हुँदैन । यो तीन प्रकारको समूह नै कलला हो । यो कलला एउटा सानो शुद्ध पानी रूपी मासु हो । यो सानो तोरीको तेल जत्रो हुन्छ भनी अट्टकथा सारत्थपकासिनी बताउँदछ ।

यो कललबाट सातदिन पश्चात् अब्बुदमा विकास हुन्छ । अट्टकथानुसार शुद्ध तोरी जत्रो पानी विकास भएर अलि धमिलो पानीमा परिणत हुन्छ । त्यसको रंग भर्खर मासु सफा गरेको पानीको रङ्गभै हुन्छ । यो कललबाट विकास भई सातदिन पछिको रङ्गलाई (=पानी, शुद्ध मासु) नै अब्बुद हो ।

त्यसपछि उक्त अब्बुद सातदिन पछि विकास

भएर पेशीमा परिणत हुन्छ । यहाँ पेशीको आकार धमिलो भर्खर मासु सफा गरेको पानीबाट एक मासुमा विकास हुन्छ । यस मासुको रंग अलि रातो हुन्छ ।

शूक्रकिट (=कलल) शुद्ध पानीबाट विकास हुँदै धमिलो पानी र धमिलो पानीबाट मासुमा विकास भएको सात दिन पश्चात् पेशी घनमा विकास हुन्छ । यो मासुको एउटा डल्लो हो ।

पेशी अवस्थामा मासुको त्यो डल्लो पातलो हुन्छ । यो विकास भएर घनमा परिवर्तन हुँदा त्यो पातलो मासु बाक्लोमा विकास हुन्छ । त्यही बाक्लो मासुलाई नै घन भनिन्छ । यो घनमा विकास भएको सात दिन पश्चात् पाँचवटा शाखामा विकास हुन्छ । त्यो पाँच शाखा भनेको २ वटा हात, दुईवटा खुट्टा र एउटा टाउको हो । यसैलाई पञ्चशाखा भनिन्छ । यी पाँचवटा शाखाहरूको विकास पश्चात् सातदिन पछि शरीरको रौं, नङ्ग आदिको विकास हुनेछ । यसरी एउटा सत्व कललाबाट हरेक हप्तामा विकास हुँदै ४२ हप्तामा त्यो कललाको पूर्ण विकास हुन्छ । यही ४२ हप्ता पश्चात् उक्त गर्भासयमा जन्मिएको सत्व (=प्राणी, बच्चा) जन्मन लायक हुनेछ । = (१० महिना =

*With Best
Compliments of*

CE

CONSTRUCTION PVT. LTD.

Bagmati Chambers, Mlat 4/5
Ka 2-2/18 Milan Marg, Teku
P.O. Box 1223, Kathmandu, Nepal
Phone No. 4243120, 4252124
Fax : 977-1-4231043
E-mail : cecon@mail.com.np

२९४ दिन) भनी सारत्थदिपनी अट्टकथाले जनाउँदछ ।

यो कललादेखि जन्मसम्मको विकासको प्रवृत्तिलाई बुझ्ने जसरी वर्णन गर्नुभएको थियो त्यही रूपमा आजका आधुनिक वैज्ञानिकहरूले पनि यसै प्रकार वर्णन गरेको पाइन्छ । त्यसैले यो गर्भाशयको विकासको प्रवृत्तिलाई आजको वैज्ञानिक अनुसन्धानसँग यसरी तुलनात्मक अध्ययन गर्न सक्दछौ ।

हप्ता	बौद्ध दर्शन	वैज्ञानिक दर्शन
१	कलला (शुद्ध पानी)	Zygote (शुक्रकिट मिश्रण)
२	अबुद्ध धर्मिलो पानी)	Zygote (शुक्रकिट मिश्रण दोश्रो हप्ता)
३	पेशी (कलिलो मासु)	Embryo (पाचन प्राणाली, मुटु, हात र खुट्टाको विकास)
४	धन (मासुको डल्लो)	Embryo (आँखा, कान, नाक, गाला आदिको विकास)
५	पञ्चसाखा (पाँच शाखा २ हात, २ खुट्टा र एक टाउको)	Embryo (टाउको शरीर, २ हातमा औंलाको विकास)
६	चन्द्र दसक (आँखाको विकास)	Embryo (हातमा औंलाको विकासवस्था)
७	सोम दसक (कानको विकासवस्था)	Embryo (यो समयमा हात अलि छोटो (= सानो) हुन्छ)
८	धान दसक (नाकको विकास)	Fetus (= बच्चा) यो समय टाउको शरीर भन्दा ठूलो हुन्छ ।
९	जिष्ठा दसक (जिठोका विकासवस्था)	Fetus (= बच्चाको निद्राको विकास)
१०-१२*	शरीरको अरु अङ्गहरूको क्रमिक विकासवस्था जस्तै तै, नङ्ग थलथ	Fetus शरीरमा विकास हुन बाँकी अङ्गहरूको विकासवस्था र मुटुको पूर्ण रूपमा विकासवस्था ।

* वैज्ञानिकहरूका अनुसार ४० हप्ता भित्रमा सत्व पूर्णरूपमा विकास भईसकेको हुन्छ । तर बुद्ध धर्ममा त्योभन्दा पनि प्रष्टरूपमा व्याख्यान गरिएको पाइन्छ ।

यसैकारण मानिस कहाँबाट आयो ? कसरी उत्पन्न हुन्छ ? र सर्वप्रथम नयाँ जीवन कसरी हुन्छ ? भन्ने प्रश्नको उत्तर हामी यहाँबाट सजिलै थाहा पाउन सक्दछौ । माथि वर्णन गरिएअनुसार नयाँ जीवनको उत्पत्ति जतिबेला प्रतिसन्धि विज्ञाण (Birth Consciousness) आमाको गर्भाशयमा उत्पत्ति हुन्छ र त्यो समय र त्यसबाट जब

भवाङ्ग विज्ञाण (Life Consciousness) मा परिवर्तन वा विकास भई रूप (शरीर) मुटु र लिङ्ग गरी तीन प्रकारको विकासले नयाँ जीवनको सुरुवात हुन्छ ।

यसबाट के प्रष्टयाउँदछ भने आमाको गर्भमा र हेको कलल नै मानिसको सुरुवात हो । त्यो कलल धेरै नै नरम र सूक्ष्म दुरेन्वेपीय छ (Subtle and Unseen with eyes) तर पनि यहाँ प्रतिसन्धि विज्ञाण र भवाङ्ग विज्ञाण बस्ने ठाउँ हो ।

त्यसकारण मानिसहरूको नयाँ जीवनको सुरुवात कललबाट हुन्छ र उक्त कललमा प्रतिसन्धि विज्ञाण भवाङ्ग विज्ञाण पनि उत्पत्ति वा संचय भएको हुन्छ ।

कललको पूर्ण विकसित स्वरूपपश्चातको शरीर नै मानिसहरूको नयाँ जीवन हो । यदि कसैले यसलाई नाश गर्दछ भने त्यसको अर्थ मानिसको ज्यान लिएको सरह अकुशल कर्म बन्दछ । त्यसैकारण बुद्ध धर्मानुसार र वैज्ञानिकहरूका अनुसार कलल (Zygote) लाई एक मानिसको पहिलो सिंढी (भन्याङ्ग) भनेको छ । बुद्धधर्मानुसार गर्भपात गर्नु प्राणीघात (मानिस) को अकुशल कर्म संचय गरेको ठहरिन्छ ।

सन्दर्भ पुस्तक:-

Assist, Prof. Dr. Baryob Bannarujji, पटिच्चसमुष्पाद, जन्म, जीवित, मरण र निरन्तरता; धम्मसभा बैकक २५३५ (थाई) P.A. Payutto, Dependent Origination; The Buddhist law of conditionality, Buddha Dharma foundation, Bkk, 1994 दुण्ड बहादुर ब्रजाचार्य; दीघनिकाय, मज्झिमनिकाय र संयुक्तनिकाय, वीर-पूर्ण पुस्तक संग्रहालय, नेपाल २५४२

With best complements of
बैंक अफ काठमाण्डौ लिमिटेड
Bank of Kathmandu Ltd.

New Road, P.O. Box : 9044 Kathmandu, Nepal
Tel : 4231556, 4231557, 4231558, 4231674, 4231575,
Fax : 4223279, Tlx : 2820 BOK NP
SWIFT : BOKLNPKA, E-mail : moti@bok.com.np

गताङ्कमा भिक्षु शुशीलको “बुद्ध धर्म र राजनीति” लेख पढेपछि बुद्धधर्मको उपयोग हामीले कसरी गर्नुपर्ने हो र राजनीतिमा किन र कसरी यसको उपयोग हुनुपर्छ या पढेन भन्ने सम्बन्धमा विचारहरू उठे अनुसार यो लेख यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ। राजनीतिमा धर्मको उपयोगलाई यतिकै बन्द गर्नुभन्दा मन्थन गर्नु उपयुक्त ठानेर यो जमर्को गरेको छु।

धर्मलाई जीवनमा जिउने कलाको रूपमा लिनु पर्छ भनी सन्तहरूले उपदेश दिन्छन् र यसलाई त्यस्तै रूपमा उपयोग गर्नेहरू दुःख र अशान्तिपूर्ण संसारमा पनि शान्तिपूर्वक जीवन बिताइरहेका देख्छौं। उनीहरूको दाय्याँ, बायाँ, अगाडि, पछाडी, माथि, तल सबैतिर अशान्ति भएपनि आफू शान्तिपूर्वक जिउँछन् र अरुलाई पनि शान्तिपूर्वक जिउन प्रेरित गर्छन्।

राजनीति पनि मानिसको जीवन जिउने पद्धति हो। त्यसैले शान्ति प्राप्त यसको लक्ष्य हो। राजनीति सांसारिक जीवनमा शान्तिपूर्वक जिउने प्रकृया हो भने बुद्धधर्मले सांसारिक चक्रलाई समेत प्रतिवेध गरेर लोकुत्तर अवस्थामा पुगेर अटल शान्ति प्राप्त गर्न समर्थ बनाउने भएकोले शान्तिको लागि जो कसैले पनि बुद्धधर्मसँग कुशल उपाय सिकेर त्यसको उपयोग गर्नुपर्ने छ। राजनीतिले वर्तमान जीवनमा आफूले शान्ति प्राप्त गरी देशका तमाम जनताहरूलाई शान्ति दिने र भावी सन्ततिहरूलाई पनि

शान्ति प्रदान गर्ने पद्धतिको विकास गर्छ भने बुद्धधर्ममा सद्विद्विठक, अकालिक गुण भएकोले राजनीतिलाई आफ्नो लक्ष्य पूरा गर्न यसबाट पूर्ण सहयोग मिल्छ।

आज नेपालमा व्याप्त अशान्तिको कारणले छटपटिएका जनताहरू शान्तिको लागि बुद्धलाई गुहार गर्नु स्वाभाविक हो। पानीको प्यास लागेको मानिस कुवाको खोजीमा लागे जस्तै अशान्त व्यक्ति शान्तिको श्रोतको खोजीमा हिँड्छन्। बुद्धको मार्ग दर्शन गर्ने तरिका नै असंलग्न प्रवृत्तिको भएकोले बुद्ध र बुद्धधर्म सबै खालको विवाद र क्षुद्र स्वार्थको गोटी बन्ने अवस्थादेखि सधैं मुक्त हुन्छ। बुद्ध वचन छ “म बाटो मात्र देखाउँछु, तर त्यो बाटोबाट हिंडेर लक्ष्यमा पुग्ने काम तिमीहरू आफै गर्नु पर्छ” भन्नु हुन्छ। त्यसैले बुद्धको प्रयत्नबाट शान्ति स्थापना भयो वा भएन भन्ने कुरा आउँदैन। शान्ति चाहनेहरूले बुद्धको निर्देशन अनुसार प्रयत्न गर्नु वा गरेन भन्ने कुरा हुन्छ। अनाथपिण्डकका बुहारी छिचरो र अभिमानी स्वभावकी थिइन्। अनाथपिण्डकले बुद्धसंग बुहारीको त्यस्तो स्वभावबारे चर्चा गरेका थिए। एकदिन उसकहाँ बुद्धसहित अनेकौं भिक्षुहरू भोजनको लागि पाल्नुहुँदा भोजन पश्चात् धर्म देशना गर्ने शिलशिलामा उनकी बुहारीलाई हेरेर भन्नुभयो। “बुहारीहरू ६ प्रकारका हुन्छन्। यस्ता यस्ता स्वभावका। तिमी ती ६ प्रकारका मध्ये कुन प्रकारकोमा पर्छौ ?” भनी सोध्नु भयो। ती बधुले ६ प्रकारका बुहारीको

पाटन फाइनेन्स कम्पनी लि.

मानभवन, ललितपुर

फोन : ५५३९४७५, ५५५९९०२

फ्याक्स : ५५४४२०६

G.P.O. Box : 8975, EPC 2285

E-mail : pfinance@wlink.com.np

कर्जा तथा व्याजदर

क्र.सं.	कर्जा	व्याजदर
१.	हायर पचेज	१५-१७
२.	औद्योगिक/घरेलु/हस्तकला	१४-१७
३.	व्यापार	१७-१७
४.	आवास	१६-१७
५.	सुरक्षण पत्रमा कर्जा (शायर, सरकारी र अन्य सुरक्षण पत्रहरू)	१६-१७
६.	अन्य	
	क) निर्माण तथा ठेक्का	१७
	ख) वित्तीय जमानी (सेवा शुल्क २.५% लाग्नेछ)	१७
	ग) त्रिज फाइनेन्स	१७
७.	शायर धितो कर्जा	+२

व्याख्या भित्र आफूलाई नराम्रो खालको बुहारीमा परेको महसूस भएपछि बुद्धलाई प्रणाम गरी आफू नराम्री बुहारी बनिरहेकी र अब राम्रो उच्चकोटीको बुहारी बन्ने प्रण गरिन् । यसरी जसलाई बदल्नु छ उसलाई उनको दोष ठाडो किसिमले नदेखाई राम्रा नराम्रा मध्ये आफू कुनमा पर्छ भन्ने गवेषणा गर्ने जिम्मा उसैलाई सुम्पेर आफू असंलग्न बन्ने कला बुद्धको छ । त्यसैले जोसँग राम्रोलाई चिन्ने शक्ति र त्यसलाई ग्रहण गर्ने गुण छ त्यसैले बुद्धको मार्ग दर्शनबाट फार्दा उठाउन सक्छ । केही बदलियो वा बदलिएन भन्ने कुरामा बुद्धको वा बुद्धत्वको हारजीतको सवाल आउँदैन ।

बुद्धधर्मलाई व्यक्ति सापेक्ष समस्या समाधान गर्ने साधनको रूपमा मात्र व्याख्या गर्नु उपयुक्त हुनेछैन । आफ्ना दलबलसहित बुद्धसंग शास्त्रार्थ गरेर बुद्धलाई उल्लु बनाउने हेतुले बुद्धसामू गएका पूर्वाग्रह पीडितहरूलाई धर्मोपदेशद्वारा श्रोतापत्तिफल लाभ गराएको उदाहरण धेरै छन् । व्यक्ति धेरै वा एकको महत्व रहँदैन उद्देश्यको महत्व हुन्छ । व्यक्ति धेरै भएपनि उद्देश्य एउटै हुनु र त्यो उद्देश्यलाई लक्ष्य गरेर कार्य गर्ने भएकोले सामूहिक र व्यक्तिगतमा धेरै भेद रहँदैन । व्यक्तिगत समस्याभन्दा सामूहिक संलग्नता भएको समस्या समाधान गर्दा अलि गाह्रो हुने, धेरै समय लिनेहुन्छ । बुद्धको मार्ग दर्शनको प्रभाव एउटा दलमा परेर आफ्ना आधारभूत नीतिलाई सोही अनुसार निर्धारण गरेर आफ्ना कार्यकर्तामा प्रवाहित गर्दा नेताको निर्देशन कार्यकर्ताहरूले पालना गरे भने त्यो एक व्यक्तिले बुद्धको मार्ग अनुशरण गरेको सरह नै हुन्छ । दल स्वयं एक व्यक्तिको रूपमा बदलिन्छ । त्यसैगरी सबै दलहरूको उद्देश्य देशमा शोषणरहित उन्नत र समृद्ध समाज बनाउने उद्देश्य छ भने उन्नत हुने र समृद्ध बन्ने मार्ग दर्शन सबैलाई ग्राह्य हुन्छ । त्यो मार्ग दर्शनले सबैलाई समान प्रभाव पार्छ । बुद्धको शील, समाधि र प्रज्ञादेखि अंगुलिमाल प्रभावित भए भैं अहिले सडक र सत्तामा जाने दलहरूले शीलको (राजनीतिक शील) राम्रो परिपालन गरेर देखाए माओवादी पनि प्रभावित हुन्छ । पाँचदलको सडक आन्दोलन उत्कर्षतिर चढ्दै जाँदा माओवादी अध्यक्ष प्रचण्डले सेनाको अधिकार पाएको प्रधानमन्त्रीको खुट्टामा हामी आफ्नो हतियार बिसाउछौं भन्ने अभिव्यक्ति विज्ञप्ति मार्फत दिएकै हो । तर पाँचदल मध्येको एमालेले आन्दोलन त्यागेपछि यो कुरा केही सेलाएको छ । अब चार दलले सत्ता लोलूप भएर एमालेले आन्दोलन छाडेको कुरा

गर्छन् र एमालेले चारदल अकर्मण्य रहेको दोष लगाउँछ भने आफ्ना आफ्ना जिम्मेवारीलाई आफैले बुझ्नु तर पाँचदलभित्र शील तोड्ने कामचाहिँ भएकै हो । दलहरूमा विचलन आयो भने माओवादी आफ्नो अडानमा कठोर बन्छ । उनीहरूले दलीय व्यवस्था साथै पूँजीवादी व्यवस्थाको जुन दुर्गुणताको दुहाई दिएको छ त्यही दुर्गुणता दलहरूले पनि देखाए भने उनीहरूको विचार ठीक भएको पुष्टि भएर आफ्नो काममा मरिमेटर जुट्ने उत्साह उनीहरूमा भरिन जान्छ । जनतालाई सुनाउने तथा उदाहरण दिने मसला बन्छ । अतः राजनीति कर्मी वा दल राजनैतिक शील पालन गर्ने र त्यसबाट विचलित नहुने हुनैपर्छ । पञ्चशील, अष्टशील, दशशील तथा विनय पिटकमा उल्लिखित शील मानिसहरूलाई पालन गर्न निर्देशन गरिएका शील हुन् । तर ती शीलका अलावा बुद्धले राजाहरूले पालन गर्नुपर्ने कर्तव्यहरूको देशना पनि गर्नुभएको छ । तिनीहरू राजाले पालन गर्नुपर्ने शील हो भने आफ्नो सिद्धान्त अनुसार पालन गर्नुपर्ने आचरण राजनैतिककर्मी र दलको शील हो । अनि शीलको माध्यमबाट लक्ष्यतर्फ अघि बढ्ने मार्ग खुल्छ भन्नेचाहिँ सनातन सत्य हो । त्यसलाई बुद्धले साक्षात्कार गरेर अरुलाई धर्मदेशना गरेका हुन् ।

धर्म र राजनीति पृथक चरित्र र उद्देश्यका विषय हुन् भन्न मिल्ने छैन । कुनैपनि व्यक्ति कुनै न कुनै रूपमा राजनीतिसंग संलग्न हुन्छ । केही नभएपनि एउटा मतदाताको रूपमा मात्र भएपनि संलग्न हुन्छन् । राजनीति मानिसहरूद्वारा नै गरिने भएकोले पनि राजनीति धर्मबाट अलग हुन सक्दैन । राजनीति र धर्म अलग विषयवस्तु हो भन्ने मान्यताबाटै राजनेताहरू भ्रष्ट भएका हुन् भन्न सकिन्छ । त्यसैले राजनीति धर्मभित्र पर्छ नै । बुद्धधर्म सर्वव्यापक छ । कुनै कुरा पनि यसबाट अलग रहन सक्दैन । उदाहरणको लागि बुद्धले मध्यम मार्गको उपदेश दिनुभएको छ । अब यो मध्यम मार्ग साधनामा मात्र प्रयोग गरिएको छैन । बुद्धधर्मले हिंसालाई प्रश्रय दिदैन, विरोध गर्छ । तर हिंसा नगरिकन वा तीन प्रकारका दोषले मुक्त रहेको मासु खानु हुन्छ भनिएको छ । (१) आफूले हत्या नगरिकन, (२) आफूले मार्न आदेश नदिईकन (३) आफ्नो लागि हत्या गरेर बनाएको भन्ने शंकारहित मासु खाए हुन्छ भन्नुभएको छ । जबकि अरु सम्प्रदायले मासु खानैहुन भनेको छ । माथिका तीन प्रकारले दोषरहित भएको मासु खानु हुन्छ

भन्ने मार्ग मध्यम मार्ग हो । अतिवाट मुक्त उचित मार्ग हो । त्यसै अनुसार एउटा राजनैतिक कर्मीले राजतन्त्रसंगको सवालमा निरंकुश राजतन्त्र र गणतन्त्रको खिचातानी मिलाउन शान्ति कायम गर्न मध्यम मार्गको रूपमा सवैधानिक राजतन्त्रलाई लिन्छ भने त्यो राजनैतिक कर्मीको लागि कल्याणको बाटो रोजेको हुन्छ । त्यसको मतलब सवैधानिक राजतन्त्रनै बुद्धधर्म होइन । राजतन्त्र शोषणको मूल हो भन्ने गणतन्त्रवादी र राजा हुनुपर्छ भन्ने राजतन्त्रवादीलाई मिलन विन्दूमा ल्याउने मध्यम मार्ग हो । जसमा शोषणको कारणलाई निरूपण गरेको हुन्छ र राजालाई देशको सर्वमान्यको सम्मान पनि हुन्छ । अब यदि सवैधानिक राजतन्त्र कायम हुन आएन र निरंकुश राजतन्त्रनै कायम भएपनि त्यहाँपनि मध्यम मार्गको आवश्यकता पर्छ । निरंकुश राजाले सेना र प्रहरीबलको भरमा जे गर्न पनि पाउँछ । तर कतिसम्म गर्ने ? केसम्म गर्दा विद्रोह हुँदैन, राजतन्त्र चिरस्थायी हुन्छ त्यो राजाले सोच्नै पर्छ । फेरी गणतन्त्र आयो भने त्यसभित्र पनि मध्यम मार्गको खोजी गर्नु पर्ने हुन्छ । भारतमा पनि गणतन्त्र छ, चीनमा पनि गणतन्त्र छ । तर भारतमा बहुदलीय व्यवस्था छ, चीनमा एकदलीय व्यवस्था छ । त्यसमा पनि चीनको एकदलीय व्यवस्थाभित्र पनि मध्यम मार्ग खोज्नुपर्ने भयो । २०३४ साल अगाडिको कठोर अधिनायकवाद देशको प्रगतिको बाधक भएकोले समयानुकुल सुधार गरेपछि कानूनको दृष्टिमा सबै जनता समान, केही व्यक्तिगत स्वतन्त्रता र व्यक्तिगत सम्पत्तिको हकजस्ता मौलिक अधिकार पाएपछि आजको आधुनिक चीनको निर्माण हुनसकेको कुरा प्रत्यक्षरूपमा विद्यमान छ । यो सुधार नै मध्यम मार्ग हो । भारतमा बहुदलीय व्यवस्था हुँदा बहुभाषिक, बहुधार्मिक प्रकृतिबीच सामञ्जस्यता कायम राख्न कुनै एक धर्मको मात्र बोलवाला हुनदिनु उपयुक्त नभएकोले धर्मनिरपेक्षतालाई अंगालेको छ । त्यो धर्मनिरपेक्षता मध्यम मार्ग हो । भाजपाले त्यो मध्यम मार्गको खिलाफमा गई हिन्दू बाहुल्य भएको देश भएकोले हिन्दू धर्मलाई काँध हालेर हिंद्दा हारको सामना गर्नुपरेको उदाहरण ताजा छ । जनता हिन्दू होस् वा मुस्लिम शान्ति चाहन्छ । शान्ति धर्मनिरपेक्षताले दिइराखेको छ । माओवादी समस्या वार्ताद्वारा हल गर्नुपर्छ भन्नु पनि मध्यम मार्गकै खोजी हो । यसरी मध्यम मार्ग कहिल्यै नहार्ने, कहिल्यै लोप नहुने सनातन सत्य हो ।

बुद्धले सबैकुरा प्रत्यक्ष देखी अनुभव गरेर मात्र देशना गर्नुभएको हो । तर यहाँ फेरी सनातन शब्द प्रयोग हुँदा पाठकहरू कुन धर्मको चर्चा गन्या होला भन्ने अन्यालमा पर्नसक्छ । सनातनको व्याख्या यो लेखको विषयवस्तु होइन । तर यतिमात्र भन्छु कि बुद्धले व्याख्या गरेकोभन्दा अरु सनातन धर्म छैन । यो म बौद्ध भएको कारणले भनेको होइन । बौद्धको आरोपदेखि म सधैँ पर रहन्छु । बुद्धधर्म, हिन्दूधर्म, जैनधर्म, ईस्लामधर्म, ईशाईधर्म नामका कुनै धर्महरू छैनन् । सारा ब्रह्माण्डनै धर्मभित्र निहित छ त्यसैले धर्म छ मात्र भन्न सकिन्छ एउटा, दुईटा.... भन्दै गन्ती गरेर देखाउने केही पनि छैन । केवल "उही" भन्ने मात्र छ वा अनुत्तर छ । यो बुद्धको दर्शनमात्र होइन साक्षात्कारबाट पत्ता लागेको सत्य हो । यी विभिन्न सम्प्रदायहरू त उही हात्तीलाई अन्धाहरूले छामेर आफूले छोएको भागको गुणधर्मलाई बताएर हात्तीलाई चिनाउन खोजेको जस्तै मात्र हो ।

राजनीति जीवनको व्यावहारिक महत्वपूर्ण क्षेत्र हो । यदि धर्मलाई व्यावहारिक क्षेत्रभन्दा पृथक बताउन थालियो भने धर्मप्रति जरुर अन्याय हुनेछ । धर्म व्यावहारिक जीवनमै उपयोग गर्नलाई हो । बुद्धधर्मलाई त्रिपिटकभित्रै कैद गर्ने, बुद्धधर्मको सारलाई विहार, गुम्बा र भिक्षु-अनागारिकाहरू,

अतुलनीय टिक्नउ र आरामदायी सुविधाका साथ Jialing को परम्परागत पावरको आश्चर्यजनक संगम । आजैदेखि Jialing हाँक्न शुरू गर्नुहोस् र बाँकी अन्य बाइकहरूभन्दा तपाईंलाई धेरै अगाडि यसले पुऱ्याएको महसूस गर्नुहोस् ।

SUGAN TRADING COMPANY P. LTD.

Jialing Complex, Basundhara, Ring Road
Kathmandu, Nepal

Tel : 4353136, 4355365, Max : 977-1-4355348,

E-mail : sujgan@mos.com.np

Tripureshwor Showroom, Tel : 249503

लामा-आनीहरूको आसपासमा मात्र सीमित गर्ने हो भने यसको जीवनप्रतिको सान्दर्भिकता र उपादेयता मनेछ । केही आफन्त वा छिमेकी मर्दा मसानघाटसम्म जाँदा र मूर्दा पोलिउरहँदा, जीवनको अनित्यता, अनात्म भावको झल्कोले वैराग्य पैदाहुने र मसानघाटभन्दा बाहिर पाइला राखेपछि फेरी म मेरोप्रति आशक्ति र आत्मभाव जागोजस्तै विहार, गुम्बाभन्दा बाहिर र त्रिपिटक बन्द गरेपछि बुद्धधर्म नभेटिने हो भने बुद्धधर्म केवल कर्मकाण्ड मात्र हुनेछ । विडूडभले शाक्यहरूको संहार गर्नखोज्दा तीनपल्टसम्म बुद्ध विडूडभको बाटोमा उभिन पुगेको ऐतिहासिक तथ्यबाट समस्या समाधानमा बुद्धधर्मको उपयोग हुनुपर्छ भन्ने देखाउँछ । धर्मनिरपेक्षताको पक्षमा बौद्ध विद्वान र भिक्षुहरूबाट आवाज उठ्नु यसको प्रमाण हो । सकारात्मक परिणाम आउनु र नआउनु बुद्धको मार्ग दर्शनको अनुशरण गर्नेहरूको गुण र क्षमतामा भरपर्छ । सामूहिक मानसिक परिवर्तनमा मात्र होइन धर्मको मर्मलाई अंगिकार गरी त्यसको सदुपयोग नगर्ने एकल व्यक्तिमा पनि बुद्धको शिक्षाले केही गर्न नसकिने कुरा व्यावहारिक जगतमा थुप्रै पाइन्छ । उपासक उपासिकाहरू मात्र होइन गृहत्याग गरी प्रव्रजित भएका श्रमणहरू पनि शीलबाट च्युत भएको कुरा बेलाबखत नसुनिएका होइनन् । त्यसैले व्यक्तिको मानसिक परिवर्तनको काममात्र बुद्धधर्मबाट हुन्छ, समाज वा समूह दलको अवधारणामा परिवर्तन ल्याउन सकिन्न भन्ने कुरा हुनेछैन । राम्रो परिणाम र नराम्रो परिणाम दुवैमा बुद्धधर्म संलग्न हुँदैन । यसले असल परिमाणको लागि मार्ग दर्शन दिन्छ । राम्रो परिणाम पाउन सक्नु र नसक्नु त्यो व्यक्ति वा समूह वा दलको प्रयत्न र क्षमतामा भरपर्ने कुरा हो । बुद्धधर्मले कुनै व्यक्ति वा समूहलाई मात्र हित हुने मार्ग दर्शन नगरी सनातन सत्यलाई अधिसाने काम गर्नाले नै यस्तो

भएको हो । यसैले बुद्धधर्मले कुनै व्यक्ति वा समूह वा समाज वा दलको समस्या समाधानको कार्यमा हस्तक्षेप गर्ने भन्ने कुरा आउँदैन । विहारका भन्ते वा गुम्बाका लामाहरूनै संलग्न भई नेपालको हालको समस्या समाधान गर्नुपर्छ भनेर कसैले भन्छ भने त्यो गलत हुन्छ तर शान्ति स्थापनाका लागि बुद्धद्वारा निर्देशित पूर्वाधार र उपायहरूको उपयोग गर्नुपर्ने कुरा बताउँदा समस्या समाधानको मामलामा हस्तक्षेप हुनेछैन । शान्ति स्थापनाको उपाय सुनाउनु हस्तक्षेप गर्नु होइनन् ।

द्वन्द्वरत पक्षहरूलाई पूर्वाग्रहको त्याग र लचिलो व्यवहार देखाउन तयार तुल्याएपछि मात्र बुद्धको धर्मद्वारा उपचार गर्ने कुरा आफैमा विरोधासपूर्ण हुनेछ । पूर्वाग्रहको त्याग र समस्या समाधानप्रति लचिलो हुनु नै बुद्धधर्म होइन र ? कुनै कुरामा आसक्त भई लेस्सिइ रहनु पूर्वाग्रहले पीडित हुनु, दुःख र अशान्तिका कारण हुन् र आसक्ति छाडी पूर्वाग्रह त्याग गर्नु शान्तिमार्गी हुनु हो भन्ने कुरा बुद्धधर्मले सिकाउँदैन र ? अरुले तयार गरेको मञ्चमा नाच्ने काम बुद्धधर्मको अवश्य होइन । बुद्धधर्म परावलम्बी धर्म हुँदै होइन । बुद्धले आफ्नो जीविकालाई धर्ममय बनाउन आर्यअष्टाङ्गिक मार्गमा सम्यक् आजीविकालाई निर्दिष्ट गर्नुभएको छ । आजभोली जीविकोपार्जनमा व्यक्तिको भूमिका गौण भइसकेको छ । पूरै समूहले नै सम्यक् आजीविकाको धर्म पालन नगरेमा न त उपभोक्ताले उचित सेवा पाउँछ, न त जीविकोपार्जन नै राम्रो हुनेछ । यसरी नै एउटा राजनैतिक कर्मीले आफ्नो राजनैतिक यात्रालाई धर्ममय बनाउन बुद्धको शिक्षालाई उपयोग गरेर चर्चागर्दा आफ्नो क्षुद्र स्वार्थ पूर्ति गर्न बुद्धको धर्मलाई च्याँखे थाप्ने काम गरेको जनिने नभई विशुद्ध राजनीतिबाट देश र समाजले शान्तिको सास फेर्न पाउने हो कि ! यो धर्मज्ञहरूका माफ्नै राम्रैसँग छलफल हुनुपर्ने हो कि भन्ने विषय विचारणीय छ । □

Tibet Cottage (Pvt) Ltd.

P.O. Box : 1-49 Chha, Jyatha, Thamel, Kathmandu, Nepal

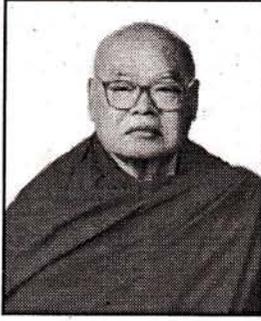
Tel : 4226577, 4252867 Max : 977-1-4240165

E-mail : tcottage@mos.com.np

http://www.tibetcottage.com

Tibet Cottage is known for excellence and caters to its patrons' wish for cleanliness, help fulness and warm hospitality. Because we are family-owned guest house, stay with us and make it a temporary home of their own.

भितुना !

नेपाःया छम्ह श्रद्धेय बुद्ध शासनिक
व्यक्तित्व आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप
महास्थविर ७७ दँ क्यंगु लसताय्
वसपोलया भिं उसाँय् व ताः आयुया
नितिं दुनुगलनिसें भितुनाच्चना ।

भितुपिं

बौद्ध महिला संघ, तानसेनया आजीवन
दायिकापिं
तानसेन
श्रीमती मयजु वजाचार्य
सुश्री कमला वजाचार्य
वसन्तपुर, येँ ।

धर्म विषयक वार्तालाप

□दिपेन्द्र श्रेष्ठ, बेनी बजार-म्याग्दी

(यो वार्तालाप चारवर्ष अघि धर्मशीला बुद्ध विहार
अन्तर्गत युवा बौद्ध संघको निमन्त्रणामा शाक्य समाज
नदीपुरको भवनमा आयोजित १० दिने बौद्ध जागरण
शिविरको सिलसिलामा भन्तेसंग मैले गरेको कुराकानीको
सानो अंश हो ।)

म- भन्ते, वन्दना !

डा. सुगन्ध- (टाउको हल्लाउंदै, शिष्ट स्वरमा) वस्नुस् ।

म- भन्तेलाई डिस्टर्ब गरे कि !

डा. सुगन्ध- होइन, होइन, केहि छैन, वरु मसँग कुनै
काम

म- भन्ते धर्म र संघको विषयमा यसभन्दा अघि पनि
धेरै चर्चापरिचर्चा नभएका त होइनन्, Although
धर्मको बारेमा भन्तेसंग थप जानकारी लिन चाहन्छु ।

डा. सुगन्ध- (सुटकेश खोलेर त्यसभित्र रहेको Laptop
ओपन गर्दै) विभिन्न विद्वान र दार्शनिकहरूको भनाईलाई
हाइलाइट गर्नुहुँदै, ल भाइ ! मेरो जानकारीमा आएअनुसार
धर्मको बारेमा अहिलेसम्मका प्रमुख अवधारणा/विचार
हरू यीनै हुन् । यस बाहेक पनि नयाँ र पुराना विविध
विचारहरूको जानकारी राख्नु र त्यस सम्बन्धमा अध्ययन
गर्नु राम्रो कुरा हो, यिनीहरूलाई सकारात्मक ढङ्गले ग्रहण
गर्दै ध्यानाभ्यास गर्न सकेको खण्डमा हामीले धर्मलाई
केही हदसम्म महसूस समेत गर्न सक्नेहुन्छौं । (अहिलेलाई
यति नै गरौं होलाको भावमा टाउको हल्लाउनु हुन्छ ।)
म- हवस् त भन्ते, वन्दना ! (प्रतिउत्तरमा शान्त भावमा)
पुनः टाउको हल्लाउनुहुन्छ ।)

Through

Vision TOURS & TRAVELS (P.) Ltd.

(A Quality Tour Operator in Nepal)

PO BOX: 10666 THAPATHALI, KATHMANDU, NEPAL
TEL: 244114, 258326, FAX: 977-1-244114/524588
Email: vision@wlink.com.np, Website: www.visiontours.com

- Inbound Tour & Outbound Tour
- Cultural & Religious Tour
- Air Ticketing
- Hotel Booking

Lumbini: The birthplace of

दलाइ लामालाई भिसा दिएन, रूसी बौद्धहरूले अपील गर्ने

मस्को। रूसी विदेश मन्त्रालयले तिबेतेली धर्म गुरु दलाइ लामालाई प्रवेश अनुमति दिन लगातार अस्वीकार गर्दै आएकोमा त्यस विरुद्ध रूसी संवैधानिक अदालतमा अपील गर्ने तयारी त्यहाँका बौद्धहरूले गरिरहेका छन्।

रूसी बौद्धहरूको एक सम्मेलनमा निम्तो दिएका दलाइ लामालाई हालै विदेश मन्त्रालयले राहदानी उपलब्ध गराउन अस्वीकार गरेपछि क्षुब्ध बनेका कालमिकिया, बरयातिया र टीवा क्षेत्रका बौद्धहरूले मन्त्रालयको रवैया विरुद्ध अदालत जाने निर्णय गरेका छन्।

चीनसँगको आफ्नो परम्परागत सम्बन्धमा आँच आउने भयले रूसले दलाइ लामालाई प्रवेश अनुमति दिएको छैन। चीनले दलाइ लामालाई तिबेतेली पृथकतावादी विद्रोहीहरूको प्रतीक मान्दै आएको छ।

सन् २००२ को अगष्टमा पहिलोचोटी दलाइ लामालाई ती तीनवटा बौद्ध प्रान्तहरूको भ्रमण गर्न प्रवेश अनुमति दिन विदेश मन्त्रालयले अस्वीकार गर्‍यो। सन् २००१ को सेप्टेम्बरमा पनि मस्कोले ट्रान्जिट भीसा नदिएपछि उहाँको मङ्गोलिया भ्रमण रद्द भएको थियो। दलाइ लामाले विगतमा रूसको पटक पटक भ्रमण गरेका थिए। सन् १९९२ पछि भने उहाँले रूस भ्रमण गर्न पाउनुभएको छैन।

दक्षिण थाइलैण्डमा सैनिक कानून

बैकक। थाइ प्रधानमन्त्री थाक्सीन सिनावात्राले हिंसाग्रस्त थाइलैण्डमा सैनिक कानून जारी राख्ने प्रतिज्ञा गर्नुभएको छ।

जनवरी ४ मा दक्षिण थायलैण्डका मुस्लिम पृथकतावादीहरूले एउटा सैनिक हतियार डिपोमा आक्रमण गरी ४ जना सैनिकलाई मारिदिएपछि आंशिक रूपमा त्यहाँ लागू सैनिक कानूनलाई चार प्रान्तहरूमा कडाइका साथ लागू गरिएको छ।

बम हमला र सरकारी अधिकारी, सैनिक तथा

बौद्ध भिक्षुहरूमाथि सांघातिक हमला भइरहँदा अप्रिल २८ मा ठूलो संहारकारी कार्य भयो। त्यसदिन प्रहरी पोष्ट र चेक प्वायन्टहरूमा धावा बोल्ने १०८ जना मुस्लिम पृथकतावादीहरू सेनाको प्रतिकारमा मारिए। यस वर्षमात्र यस भेगमा २०० जना व्यक्ति मारिएका छन्।

पछिल्लो पटक मई २९मा ६३ वर्षीय बौद्ध भिक्षु सिंगपाट्कोको टाउको छिनाली हत्या गरिएको थियो। पृथकतावादीहरूले उनको शवमाथि मुस्लिमहरूलाई गिरफ्तार गर्ने काम नरोकिएसम्म अरु बौद्ध भिक्षुहरूको ज्यान लिने धम्कीयुक्त एक पत्र छाडेका थिए।

त्यहाँको प्रतिबन्धित मुस्लिम समूहको नेता वान अब्दुल कादिरले थाइ मुसलमानहरूको छुट्टै मातृभूमिको मागलाई त्यागिसकेको र स्वशासनको अधिकार दिए सर कारसँग मेलमिलाप हुने बताएका छन्। कादिर मलेसियामा बस्दै आएका छन्।

डूम्सडे कल्टका अर्का सदस्यलाई मृत्युदण्ड

टोक्यो। कुनैदिन संसारमा प्रलय भई संसार समाप्त हुनेछ भन्ने मत राख्ने (डूम्सडे कल्ट) सम्प्रदायका आर्का एक सदस्यलाई टोक्योको उच्च अदालतले मई २८का दिन मृत्युदण्ड सुनाइयो।

चौतिस वर्षीय योशिहिरो इनायूलाई तल्लो अदालतले आजन्म कारावासको मात्र सजाय दिएपनि यस निर्णयलाई उल्टाएर उच्च अदालतले मृत्युदण्डमा परिणत गरिदियो।

सन् १९९५ मा सरिन नर्म ग्यासले भरिएका भोलाहरू प्वाल पारेर भूमिगत रेलका यात्रुहरूमाथि हमला गरेको अभियोग लागेका आमु सिनरी क्योका थुप्रै एजेन्टहरूमध्ये योशिहिरो एक जना हुन्। त्यस हमलामा विषालु ग्यासका कारण १२ व्यक्तिको ज्यान गयो र हजारौं यात्रु घाइते भए। धेरैले अफ्रैसम्म पनि ग्यासको दुष्प्रभावलाई भोगिरहेका छन्। उनका वकीलले सर्वोच्च अदालतमा यस निर्णय विरुद्ध अपील गरेका छन्।

रेलभित्रका यात्रुहरूमाथि ग्यास छर्कने काममा उनी प्रत्यक्षतः संलग्न नरहेपनि सुपरीवेक्षकको हैसियतले त्यो काम फत्ते गर्ने अभिभारा उसले बोकेको थियो भन्ने निष्कर्षमा अदालत पुगेको थियो ।

यस हमलामा दोषी पाई मृत्युदण्डको सजाय पाउने योशिहिरो १३औं सदस्य हुन् । त्यस सम्प्रदायका गुरु ४९ वर्षीय शोको आसाहारालाई ग्यास हमलाको योजनाकार भएको र अन्य अपराध संलग्न भएको अभियोगमा फेब्रुअरीमा भ्रुण्ड्याई मार्ने सजाय सुनाइएको थियो ।

त्यो ग्यास हमलाका लागि आदेश दिने व्यक्ति आसाहारा थिए, जसले यो संसारमा सबै मानिस मरेर आफ्नै अनुयायीहरू मात्र बाकी रहने उपदेश दिन्थे ।

जापानमा दश हजार र रूसमा ३० हजार यस मतका अनुयायीहरू भएको उनीहरूको दावी छ । जापानका प्रहरीले उनीहरूमाथि कार्वाही गरेर कडा निगरानी राख्दै आएको छ, भने त्यसबखतदेखि उनीहरूले आफ्नो सम्प्रदायको 'आलेफ' राखेका छन् । यसमा अहिले ६,५०० जना सदस्य भएको अनुमान गरिन्छ ।

प्रलयमा विश्वास राख्ने गुरु आसाहारा कस्ता व्यक्ति हुन् ? एक छिन्न नियालौं-

सन् १९५५मा दक्षिणी टापू क्यासुमा जन्मेका आसाहाराको खास नाम चिजु मात्सुमोतो हो । उनका गरिब पिता सुकुल बुनेर जीविका चलाउँथे । २३ वर्षमा विवाह गरेपछि पूर्वी टोक्योको फुनावासीमा अकुपन्चर लिक्निक चलाएका आसाहारा पहिलो पटक नक्कली औषधी बेचेको आरोपमा १९८२ मा गिरफ्तारीमा परेका थिए ।

आमु सिनरी क्यो (अपरिवर्तन सत्य) सम्प्रदायसँग यनी सन् १९८७ मा आवद्ध भए र आफ्नो नाम फेरेर शाको आसाहारा बने । सन् १९९० मा यस मतका विरोधी एक कानूनवेत्ता, उनकी श्रमती र एक वर्षिय छोरोलाई यस मतका अनुयायीहरूले मारिदिए ।

सन् १९९०मा आसाहारा सहित एक समूहले संसदीय निर्वाचनमा प्रतिस्पर्धा गरे, तर नराम्रो हार व्यहोनु पर्‍यो । यसपछि यस समूहको दुर्दिन सुरु भयो । त्यस बखत उनीहरूको प्रभाव रूस, संयुक्त राज्य अमेरिका र श्रीलङ्कासम्म विस्तार भएको थियो ।

त्यस समूहले सन् १९९४मा मात्सुमोटो शहरमा पहिलो पटक ग्यास हमला गर्‍यो । सात व्यक्तिको ज्यान गएको यस हमलाको आरोप आसाहारामाथि लाग्यो । त्यस बखतदेखि प्रहरीले उनीहरूको क्रियाकलापमा निगरानी राख्दै आएको थियो । सन् १९९६मा १७ वटा अपराधका लागि उनी विरुद्ध अभियोग पत्र दायर भयो ।

सन् २०००मा समूहको नाम फेरेर आलेफ र खिएपछि आसाहाराले त्यस समूहको प्रतिनिधित्व गर्न पाउने अधिकार गुमायो ।

श्रीलत्तन भिक्षु विधायकहरूले मुक्का खाए

कोलाम्बा, विपक्षी दलहरूलाई साथ दिएकोमा रुष्ट सत्तापक्षीय सांसदहरूले दुई भिक्षु सांसदहरूमाथि हात हाले । हाथापाईबाट आकमीमाना दयारत्ने र कोलोनावे श्री सुमङ्गल घाइते भए र उनीहरूलाई अस्पताल भर्ना गरियो ।

नौ भिक्षुहरूको नेशनल हेरिटेज पार्टीका एक विधायक भिक्षुले सरकारको समर्थन गरेपछि विवाद उत्पन्नभै उनले विधायक पद नै त्याग गरे । उनको बदलामा शपथ नदिलाउने कसरत गर्दा मुक्कामुक्की नै भयो ।

अस्पताल भर्ना गरिएका एक भिक्षुको तल्लो पेटमा चोट लागेका कारण पिसाब नलीमा क्याथेटर राख्नुभयो ।

यस घटनाबाट मर्माहत बनेका भिक्षु विधायकहरूले सत्ता पक्षीय उच्छ्रखल विधायकहरूलाई अनुशासन सिकाउने प्रतीज्ञा गरेका छन् । यसका लागि उनीहरूले विपक्षी सांसदहरूसँग हातेमालो गर्ने भएका छन् ।

विपक्षी सांसदहरूको संयुक्त टोलीले सभामुख समक्ष मुक्कामुक्की गर्ने सत्तापक्षीय सांसदहरूमाथि अनुशासनको कार्वाही गर्न माग गरेका छन् । तर सत्तापक्षीय सांसदहरूले चोट खाएका भिक्षुहरूले घाइते भएको बहाना मात्र गरेको आरोप लगाएका छन् ।

दल त्याग्ने भिक्षुको बदला अर्को व्यक्तिले प्रतिनिधित्व गर्न नपाउने आदेश अदालतबाट भएको थियो तर सभामुखले अदालतबाट पत्र प्रेषित भई संसदको नाममा नआएकाले प्रतिनिधित्व गर्न पाउँछन् भनेर शपथ दिलाउन खोज्दा यस घटनाले पटक पटक मतदान स्थगित भएको थियो ।

लडाईमा हजारौं सैनिकहरूलाई जित्नुभन्दा आफूलाई जित्नु नै महान् हुन्छ । - धम्मपद

To Live in Hope

□ **Ven. Master Hsing Yun**
Fo Kuang Shan, Taiwan

The worst tragedy in life is to live without hope for the future. When there is a future. One of the mottoes of the Buddha's light International Association is "to give others hope." That is the highest act of benevolence. On the other hand, to disappoint and render others hopeless is the cruelest act.

People live in hope. Parents raise their children with hope for the future. They teach and educate their children so the children will have hope for their own futures. We get along with our neighbors so there is hope for everyone to live in harmony. We plant trees and grow flowers; we save up for a rainy day. There is endless hope in life. The Chinese place great emphasis on passing things down from generation to generation, a sentiment to sustain their lineage. Nowadays, organ transplants offer hope for the perpetuation of life.

For a country, people pay taxes in the hope that nation will be better established; the government builds highways and bridges in the hope that transportation will improve. We conduct charity work in the hope of promoting democracy; and we penalize offending official in the hope of creating a more honest government. We hope for a mild climate, prosperity and world peace. All of these constitute our hopes for the future.

Those who recite the Buddha's name hope to be reborn in the Pure Land, and those who are Christian hope to go heaven. We do good deeds and give to others in this life in the hope that we will do better in our next. We plant

and cultivate this year in the hope that we will have a bumper crop in the. We all hope to enhance our moral values, benefit others with our compassion, and improve our ability to understand and reason.

When we have hope, we have a future. We need not fear darkness, for we know that dawn comes after the darkest hour; and that there will be hope. We need not dread the ice and snow of winter for soon enough spring will arrive with fresh hope. We need not worry when we are strapped for cash, for even with only a single dollar, there is hope

for us to make a fortune.

Life is only meaningful when we have hope. People often give up on themselves because they lose hope. When faced with setbacks and misfortune, if we are willing to change the conditions and to talk initiative in helping others, the light of hope can be re-lit. Those who are ready to give up their lives when all hope seems lost should bear in mind, "Upon the death of a life of selfishness is born the second life of benevolence." They should be able to turn a new leaf and start a second life. Many cancer patients get involved in social service and rekindle their light of life in the process of their own healing. If people have self-confidence and pledge to serve others, the brightness of their lives will not illuminate others but also ignite the light within their own hearts.

It is Chinese tradition to wish each other the best on birthdays, when moving to a new home, on anniversaries, and at the New Year, congratulating and blessing one another with hope for the future. In life we come and go; in time we have this year and the next. If we can have hope all the time, then we will enjoy endless opportunities, and we will truly live in hope everyday.

REGRET

□ *Macha Jyapu*
Veluvanaram, Thecho-7

One does mistake and says sorry or becomes worry. After mistake, fault, or incompleteness of the mission, everybody feels sad and even disappoints. Time and again haunts the same matter. However, it rather increase one who cannot tackle it on time meets either madness or frustration from life where as wise one meets its solution taking it as a lesson. The matter here we are in discussion is not other than regret.

Regret means, in common view, the worry about the folly or u sets for an action of the work that one has done before. It is the way to re-occur the matter again and again. It is because one cannot forget the mistake that has accomplished. It is because one becomes impatient and of feeble, delicate heart. And it is because one is ignorant over the natural law: come and go, win and loss in every contest, one bags success where as next meets loss. Loser regrets being upset about the mistake or utilization of time. Obviously, winner feels happy over the deed done before. However, one forgets that one has to lose, as well because one cannot last forever. If life to look in this context, It is mere struggle; wherever to go, there is struggle and definitely somewhere to bag victory but in most of places loss. The ultimate result-winner as well as loser- carries zero in their hands. Because they never satisfy, flashback the past actions and wish to do something more or achieve more. It tenses to highlight the greed.

The greed summons one to flourish their work and the result pass and fail again. If passes, one enjoys for short a while but again to fight for prestige maintenance. And one day it's sure to face failure, which causes sadness, madness, and hopelessness since none can be with same spirit forever. According to Darwin, since childhood everyone struggles for existence. It is proved that innumerable species of beings have appeared and disappeared. Till now this

struggle for existence is not conquered except by enlightened ones. So, vividly one leaves not regretting as nature is beyond the victory.

Regret ion hails mere digression. It makes misconstruction like lover, drunkard, and hungry-eyes. People use to feel regret when there is no time because they unable to utilize time with prompt practice. Some ones even dip themselves into the regret fire and die countless as street-dogs die so name coward. Some haunt minds with revenge, and prepare for it so that they fetch mass massacre and terror, horror and die with hate and hatred. Where as many a one tries to reform it with diligence and noble guidance of scholars, wits so that they can balance the peace and mutual integrity and dies brave death being the ideal to all earning noble praise.

Focusing such sorts of regretion and fulfillment of desires, Buddha emphasizes on regretless life. Exactly Buddhism bans any place for regret since it brings nothing good. It, instead, makes one earnest to grab the ultimate goal of life, i.e., regretless, greedless; desire less, anger less, fearless, eternal peace and happiness in life. Buddhists argue that one gone has gone forever which never returns back like a winding river, like time and tide. Regretting for previous task is only the foolishness, which cannot touch the success. Hence, one should and must be alarmed and prompted for the forthcomings doing noble jobs being civilized, punctual, regular and concentrating and firm.

To fry the regret and bake it into tasty roast, one should and must invest time in proper tasks. Therefore, one should not regret rather has to cultivate nobility. Buddha, hence, pioneers the path of pure meditation, noble deed and performance. It is the only suitable way to accelerate the peace and prosperous life to eternal peace.

Bhavatu Sabba Mangalam. ❀

*May all sentient beings be enlightened through emanating waves
from the fountain of world peace !*

- Dhammapada

अग्रधर्मानुदाता उपासक ज्ञानज्योति कसा:

□ सुखी होतु नेपाल

बुद्धभूमि नेपा: अधिराज्यस बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति, नेपालभाषा व साहित्य अले नेवा: समाजय् भाजुरत्न साहु खल:या थ:गु हे म्हसीका दु। नेपालय् ७ सालया प्रजातन्त्र त्यव हे बुद्धधर्म व नेपालभाषा ख्यलय् भाजुरत्न परिवारपिनिगु गुगु ग्वहालि व योगदान दुगु ख: उकियात लुमंकेगु ज्या जुयावं च्वनीतिन। थनिं ८४ दँ न्ह्यव वि.सं. १९७८ पोहेलागा (माघकृष्ण) ११ गते तदनुसार 24th Jan' 1992 मंगलवार चान्हसिया १२:३५ ता:इलय् अबु भाजुरत्न कसा: व मां ज्ञानमाया कसाकारपाखें निम्हम्ह सुपुत्रकथं केल त्वा:या त:खाछेंय् बूम्ह ख: - उपासक अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योति कसा:।

१६ दँ दुबलय्

नेपालय् बुद्धधर्मया ख्य:, नेपालभाषा व साहित्य अले समाजयात तिब: बीगु ज्याखँय् त:फा:गु नुग: दुम्ह, दानपति साहु, धर्म व भाषा अले सामाजिक ख्य:यात

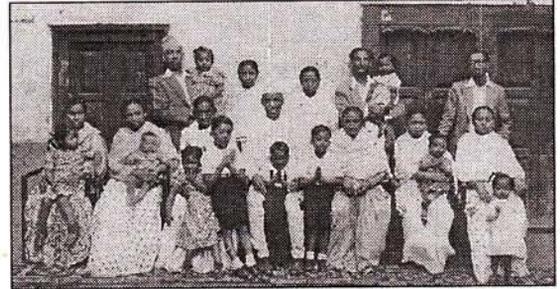
मदय् न्ह्य:

व्यवस्थित रूपं च्वन्त्याकावनेमा:, सकसिनं समर्पण भाव पिज्वयेकेमा: धैगु बिचा: दुम्ह अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योति कसा:, गुम्हसिनं वि.सं. २०६१ आषाढ ९ गते बुधवार, सुथसिया ८:१५ ता: इलय् नश्वर देह परित्याग यासे स्वाभाविक मृत्युधर्मयात थ:नालावंगु दु:खद बुखं सकल

बौद्ध ख्य:यात अपूरणीय क्षति जूगु दु। विहार, गुम्बा अले बहा: बही, नेपालभाषा व साहित्यिक ख्य:, सामाजिक ख्यलय् मदुम्ह उपासक ज्ञानज्योति कसा:या हुया मवनीगु गुगु ग्वहालि व योगदान दु, उषिं बुद्धधर्म, नेपालभाषा व नेवा: समाज लिसें नेपालीभाषा पिदंगु बुद्धधर्म सम्बन्धी पिथनापाखें वय्क:यात भीगु न्ह्य:ने लुमंकेगु ज्या जुयावं च्वनीतिनि।

मदुम्ह अग्रधर्मानुदाता उपासक ज्ञानज्योति कसा:या जीवनी पक्षयात कुला वनेबले वि.सं. १९८२ (सन् १९२६) पाखे न्यादं दुगु इलय् मां ज्ञानमायालिसे थ: अबुजु बनेज्या यानाच्वंगु थाय् कालिम्पोङ्गय् वंगु ख:सा अन हे Missionary School स भर्ना जुया: ब्वनेगु यात। नापं अबुजुया बनेज्याय् नं ग्वहालि यायेगु यात। धर्मादित्य धर्माचार्य, छेरिन्नोर्बु गुरु व महाप्रज्ञा गुरुपाखें तसकं प्रभावित जूम्ह ज्ञानज्योति साहुनं वि.सं. १९८२ सालय् राणा प्रधानमन्त्री चन्द्रशम्शेर बुद्धभूमि नेपाल पितिना छ्व:पिं भिक्षुपिं कालिम्पोङ्ग विज्या:बले थ: मांयागु वचकथं भोजन दानयाना दिल। वसपोल गुरुपिपाखें हे "मांबौया सेवा यायेगु त:धंगु धर्म ख:" धैगु वचनयात थ:गु जीवनय् छ्यलादीगु ख:।

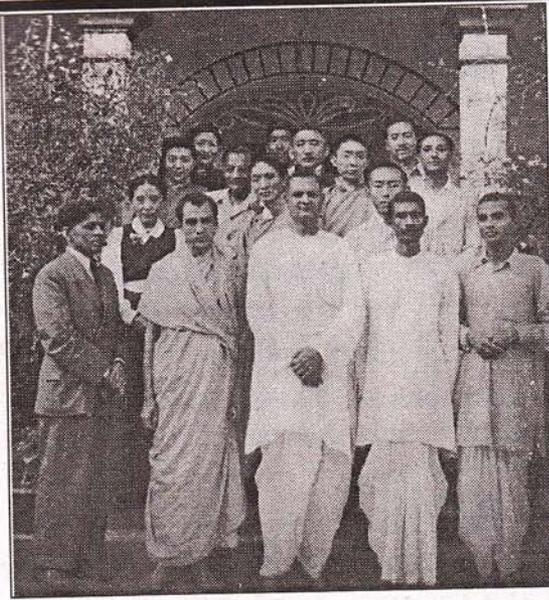
वि.सं. १९९८ सालय् S.U.M. Institution, पाखें म्याट्रिक पास यानादीम्ह ज्ञानज्योति कसा:जुं उच्च शिक्षा अध्ययन यायेगु इच्छा दयका दयेक वयकलं नं थ: मांबौया वचकथं वि.सं. १९९९ सालय् बनेज्या यायेत ल्हासा वनेगु

सकल परिवारपि लिसे

क्व:छिना दिल। वि.सं. २००३ सालय् लक्ष्मीप्रभालिसे इहिपा: धुंका दुपिं काय् अमृतज्योति, म्हायाय् देवशोभा व धर्मशोभा कसा:पिं ख:।

"विश्वासं ज्या या:सा फुकसिनं ग्वहालि याई" धैगु बिचा: दुम्ह ज्ञानज्योति साहुजीं ल्हासाय् निदँ च्वना: थ:गु बनेज्याय् यक्को उन्नति यानादिल। ल्हासाय् च्वनाच्वंगु इलय् सुं आपतविपत जूपिं नेपालीतय् थ:म्हं लाय् तया: बनेज्या याका: नेपा: लित छ्वय्या हयेगु गुगु आदर्शगु ज्या यानादिल, उकियात वयेक:या समकालीनपिसं थौतकं कनेगु या:।

महापण्डित राहुल सांकृत्यायन लिसे

निर्दे ल्हासाय् च्वना: वि.सं. २००० (सन् १९४४) पाखे लिहाँ भाःम्ह वय्कः सन् १९४७ सालपाखे निक्कःगु खुसी ल्हासाय् वना: दच्छि च्वना: लिहाँ भाया: वि.सं. २०३० (सन् १९७३) तक्क कालिम्पोङ्ग्य हे च्वनादीगु खः ।

कालिम्पोङ्ग्य च्वना: नेपालं पितिना छ्वःपिं भन्तेपिं अले तिब्बतं पितिना हःपिं लामागुरुपिन्त चतुप्रत्यययागु व्यवस्था यायेगु नापं धर्मोदय विहार, धर्मोदय पुस्तकालय, धर्मोदय हिन्दी स्कूल व रात्रि कलेज नीस्वनेगु ज्याय् नं वयेकःयागुं तःधंगु ल्हाः दु । कालिम्पोङ्ग धर्मोदय सभाया संस्थापक वय्कः सन् १९६४ सालय् अध्यक्ष जुयादिल । सन् १९६४ निसं सन् २००० तक्क निरन्तररूपं विश्व बौद्ध सम्मेलनय् ब्वति नं कयादिल ।

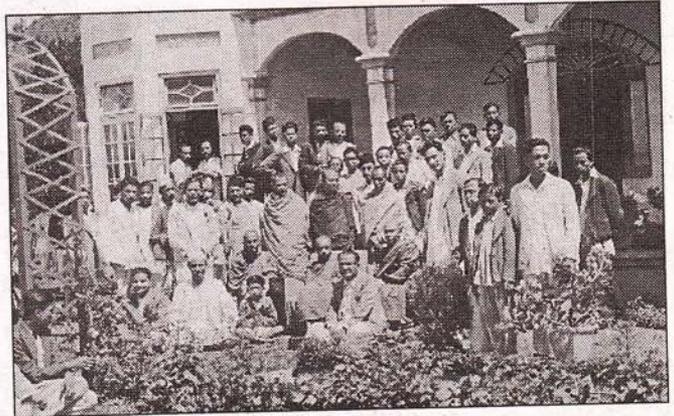
कालिम्पोङ्ग्य च्वंगु थःगु छें व ७२ रोपनी जग्गा सन् १९९१, २९ September कुन्हु काग्यूपा कर्मापा सम्प्रदायया धर्मकेन्द्र स्थापना यायेत दान यानादीम्ह वय्कः वि.सं. २०३० साल लिपा कालिम्पोङ्ग त्वःताः नेपालय् स्थायीरूपं च्वनादिल । नेपालय् लिहाँ भायेधुंकाः न्हापां भृकुटीमण्डपस्थित "बुद्ध विहार" निर्माण कमिटीया नायो जुया ज्या यानादिल । अनं लिपा "अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र" नापं भौतया "बौद्ध वृद्धाश्रम" नीस्वनेगु ज्याय् नं वय्कःयागु तःधंगु ल्हाः दु ।

बुद्धधर्मया विविध यानय् छुं हे भेदभाव मतःसे थःगु श्रद्धाकथं उतिग्यंक श्रद्धा तयाः दान यानादीम्ह वय्कः छम्ह बुद्धशासनिक व्यक्तित्व कथं म्हस्युं नेपाःया बुद्धशासनिक ख्यः, नेपालभाषा व साहित्य, नेवाः सामाजिक संगठनयात आर्थिक ग्वहालि यायेगुली वय्कः गुबलें लिचिला मदी । धर्म व भाषा ख्यलय् चन्दा म्हःवइपिन्त गुबलें हे खाली ल्हातं मछुवयेगु स्वभाव उपासक ज्ञानज्योतिया छगू विस्कंगु विशेषता खः ।

आधुनिक इलय् नेपालय् बुद्धशासन चिरस्थायी यायेत संघ दानय् जोड वियावनगेमाःगु खँय् वय्कलं आपालं वःविवादीसा बुद्धशासन चिरस्थायी यायेत परियत्ति शिक्षा प्रचार-प्रसार यायेमाःगु आज्जुकथं गां गामय् परियत्ति शिक्षाया लागिं सफू दान यायेगु व भन्ते गुरुमापिं च्वनेत विहार दयेकेगु ज्याय् नं उलि हे मन ब्वसाःम्ह खः वय्कः ।

नेपालं पिने जुइमा वा नेपालय् हे दुने जुइमा, मेपिन्त ग्वहालि यायेगु ज्याय् न्ह्यावलें इमान्दारीसाथ विश्वासपूर्वक ज्या यायेमाः, मांभौयागु सेवा यायेमाः धैगु खँ भी फुक्कसिनं न्ह्यावलें मनन याये योग्य जू ।

धर्म भाषा व समाजप्रति आर्थिक पक्षं ग्वहालि यानावं च्वनादीम्ह वय्कः अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योति कसाः छुं ई न्हापा जक लुम्बिनी नेपाःया पाखें निर्माणाधीन नेपाली विहारया लागिं पच्चीस लाख तका चन्दा तयादीगु खःसा नेपाल लिपि गुथि, कसाः तःधं गुथि आदि संस्थाय् नं चन्दा तयादीगु खः । कसाः तःधं गुथिया नायः वय्कः विभिन्न बौद्ध, संघ-संस्था व विहार, गुम्वा, भाषिक ख्यलय् थी थी पदय् च्वनाः सेवा यानाच्च्वनादीम्ह उदारम्ह दाता उपासक नं खः । थःपिनि धर्म व मांभायप्रति सकसिनं ममता तसे

कालिम्पोङ्ग्य भिक्षुसंघ व मेपि लिसे

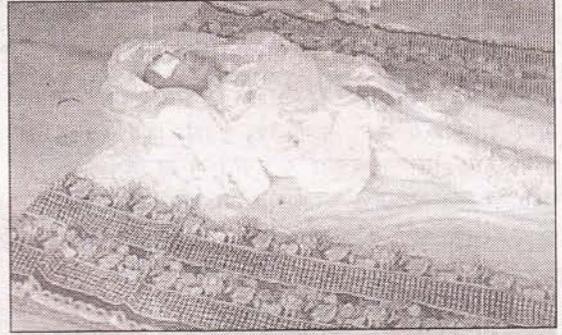
श्रद्धेय गुरु दलाई लामापाखें खादा प्राप्ति

उकिया उत्तरोत्तर विकास व अभिवृद्धिया लागि सकसिन कर्तव्य व दायित्व भा:पा: समर्पित भावं न्ह्यज्यां वनेमा: धैगु बिचा: सकसियानापं व्याकावं च्वनादीम्ह अग्रधर्मानुदाता उपासक ज्ञानज्योति कसा:या नश्वर- भौतिक देह मदुसा तवि नं बुद्ध धर्म, नेपालभाषा अले सामाजिक ख्यलय न्ह्यावले जहा थिनाच्वनीम्ह, लुमके बह:पिनि धलखय दुथ्यानाच्वनीम्ह व्यक्तित्व ख: ।

‘सब्बं अनिच्च’ - व्याकक ज्याखँयात अनित्यता व परिवर्तनशीलतां घ्वानावं च्वनी, सकले-सकतां परिवर्तित जुया: हिलावं च्वनीगु भवलय जीवनं दिपा: काई अले मृत्युइ हिला: न्हूगु अनन्त यात्राय न्ह्या: वनीगु गुगु जीवन व जगत्या स्वभाव दु, उकिं अग्रधर्मानुदाता उपासक ज्ञानज्योति कसा:यात नं मत्व:तू, ने.सं. ११२४ तछलागा: पञ्चमी, सुथसिया न:१५ ता: इलय वय्क: मन्त, वय्क:या जीवनं दिपा: काल, देह-अवसान जुल, सद्धर्म, भाषा व सामाजिक ख्य:यात स्तब्ध जुइका बिल । वय्क:या उपिं लुमका तयेमा:गु योगदानरूपी लुमन्ति थौं भीगु न्ह्य:ने न्हायकं थें जुया च्वनसा थ्व संवेदनशील घडी भी सकलसिन वयेक:या गुणानुस्मरण यासे जाति, जरा व्याधि, मरण मुक्तगु निर्वाण धर्मयात साक्षात्कार यायेफयेमा: धका: नुगलय धर्मसंवेग उत्पन्न यासैं वय्क: अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योति कसा:या निर्वाण कामना याये ।

ज्ञानज्योति साह्युया सीम्ह खँखं

स्यू कि मनु जिं भराय्धं
ख:व थुवा: थ्व धराया,
विडम्बना तर थ: हे तक नं
थ:म्ह मजू बफराया !

त:धंसां धन, हाय । उकिं
थन पनेफत गबले काल ?
उछुका सो रे खन मखुला थौं
ज्ञानज्योतिया हाल !

धनजन मान व सान फुकं हे
स्वस्वं कुं जुया: ढवैवं,
दान छता तर कल्प तकं हे
मगमग नस्वा: वैच्चं !

भी नुगलय् थौं गुलि नं च्वंगु दु
खुलुखुलु खुसिचा न्ह्यानां:,
उलि हे मखुला दान-बलं दुगु
ज्ञानज्योतिया म्वाना ?

यंकि यंकि का, चुइका: यंकि
अय् खुलुखुलुचा विन्ति !
वैगु व क्वपुलां मतिया भ्या: हे
जिके मल्यंक लुमन्ति !

□ जनकवि दुर्गालाल श्रेष्ठ
ने.सं. ११२४ तछलागा: पष्ठी

बौद्ध गतिविधि

अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योतिको निधन

नेपालमा बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति, बौद्ध दर्शन, नेपाल भाषा र साहित्य तथा सामाजिक क्षेत्रमा विगत ५ दशक अगाडिदेखि निरन्तररूपमा योगदान पुऱ्याउँदै आउनुहुने अग्रधर्मानुदाता उपासक ज्ञानज्योति कंसाकार ८४ वर्षको उमेर मा ९ आषाढ, २०६१ का दिन विहान ८:१५ बजे निधन हुनुभयो ।

वि.स.१९७८ माघकृष्ण ११ गते भाजुरत्न कंसाकार तथा श्रीमति ज्ञानमायाको कोखबाट जन्मनुभएका ज्ञानज्योति कंसाकार सुपुत्र दुतीय हुनुहुन्छ भने प्रसिद्ध उद्योगपति मणिहर्ष ज्योति उहाँका जेष्ठ दाजु हुनुहुन्छ । वि.सं. २००२ सालमै ल्हासामा नेपाली व्यवसायमा उहाँ ज्ञानज्योतिले २००७ साल अगाडि नै कालिम्पोङ्गमा धर्मोदय सभाको स्थापना, विद्यालय, कलेज, पुस्तकालय स्थापना गर्ने कार्यमा ठूलो योगदान पुऱ्याउनु भयो ।

नेपालमा व्यापारिक व्यवसायमा लागेर पनि उहाँले बुद्धधर्मको क्षेत्रमा विहार, गुम्बा, बहा:बही आदि निर्माण तथा जीर्णोद्धार कार्य गर्न, बौद्ध ग्रन्थ प्रकाशन, नेपाल भाषा र साहित्यिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा आर्थिक सहयोग गरी अतुलनीय योगदान पुऱ्याउनु हुने उहाँ अग्रधर्मानुदाताको रूपमा विभूषित दाता ज्ञानज्योति कंसाकारको निधनले बौद्ध जगतलाई दुःखित तुल्याएको छ ।

बुद्धजन्मभूमि नेपाल अधिराज्यमा बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति तथा दर्शन, नेपाल भाषा तथा सामाजिक क्षेत्रमा विगत पाँच दशकदेखि निरन्तररूपमा महान दाताको रूपमा योगदान पुऱ्याउँदै आउनुभएका अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योति कंसाकारको निधन भएको समाचारले बौद्ध जगतलाई अपूरणीय क्षति पारेको छ भने यसले सम्बन्धित पक्ष सबैलाई स्तब्ध पारेको छ ।

११ गते दिउँसो धार्मिक एवं सामाजिक रीतपूर्वक उहाँको पार्थिव शरीरलाई नगर परिक्रमा गराई कर्णद्वीपमा अन्तिम दाह संस्कार सम्पन्न गरिएको थियो । उहाँको एकलो छोरा अमृतज्योतिले दाग बत्ति दिएको थियो भने दुई दिनको शव दर्शन कार्यमा भिक्षु-श्रामणेर, अनागारिका, लामा गुरुहरू, वज्राचार्य गुरुजुहरूबाट परित्राण तथा पूजापाठ गरिएको थियो । दिवंगत उपासकका श्रीमति लक्ष्मीप्रभा, एकलो छोरो अमृतज्योति, छोरीहरू देवशोभा र धर्मशोभा छन् ।

उपासक ज्ञानज्योति कंसाकारलाई अन्तिम श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्न प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवा, पूर्व प्रधानमन्त्री गिरि जा प्रसाद कोइराला, एमालेका नेताहरू लगाएत अन्य महानुभावहरूको पनि उपस्थिति रहेको थियो ।

(यस अङ्कमा हामीले विशेष कारणवश अन्य समाचार प्रकाशन गर्न असमर्थ भयौं, अर्को अङ्कमा निरन्तरता दिइने छ- स)

शिलान्यास : विश्व-बौद्ध प्रतिनिधित्व हुने The Grand Royal Hall of Buddhism

१३ आषाढ, जापान । विश्व-बौद्ध प्रतिनिधित्व हुनेगरी प्योगो, कोबेमा एक अन्तर्राष्ट्रीय सम्मेलनको आयोजना गरी The Grand Royal Hall of Buddhism को शिलान्यास कार्य सम्पन्न भएको छ । विश्वमा इशाईहरूको Vatican तथा मुसलमानहरूको Macca विश्व प्रसिद्ध पवित्र स्थलभै बौद्धहरूको पनि पवित्र स्थलकै रूपमा निर्माण गर्ने अभिप्राय बोकी निर्माण गर्न लागेको सो शिलान्यास कार्यका लागि नेपालबाट विश्व शान्ति विहारका भिक्षु बोधिज्ञान, भिक्षु निगोध तथा भिक्षु उदयभद्र सहभागी हुनुभएको छ ।

बौद्धहरूलाई एकजुट गर्न र पारस्परिक सहयोगको आदान प्रदान गर्ने उद्देश्यले हुने सो शिलान्यास समारोहका लागि नेपाल नरेश श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारबाट बक्स भएको शुभ कामना सन्देशमा प्रस्तुत गरिएको शुभ कामनाको एक अंश निम्नानुसार रहेको छ-

"We appreciate the initiative taken by the World Buddhist Conference to construct the Royal Grand Hall of Buddhism which I believe will work as a centre where the Buddhists from all over the world could gather, practice, preach and promote the basic teachings of compassion and wisdom of the Buddha through mutual understanding. It is indeed a much felt need in the present society of the new millennium ravaged by violence, terrorism and conflicts and would help in spreading true peace and serenity in the world."

यसरी नै सम्माननीय प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवाबाट प्रेषित शुभकामना सन्देशमा व्यक्त भाव निम्नानुसार रहेको छ-

"I am very pleased to know that Grand Hall would be traditionally constructed and serve as an important place for all who wish to practice and concentrate on the teachings of Lord Buddha. Buddha's compassion for suffering humanity, his concern for man's affliction resulted from ignorance and malice and his efforts to free man from bondage, his urge for universal fraternity, peace and non-violence have always been sources of inspiration fro the entire human society. I therefore call upon the Buddhist society gathered in this ceremony to be more instrumental in preaching his teachings and inspire human society to embrace the real goals of righteousness as the moral aspect of our lives."